הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר זמנים

מעשה רקח על הלכות תעניות

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות תעניות

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-תעניות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 9
הלכה ו 10
הלכה ז 11
הלכה ח 11
הלכה ט 11
הלכה י 12
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה יג 13
הלכה יד 13
הלכה טו 13
הלכה טז 14
הלכה יז 14
פרק ב 14
הלכה ב 14
הלכה ד 16
הלכה ה 16
הלכה ו 16
הלכה ז 17
הלכה ח 17
הלכה ט 18
הלכה י 18
הלכה יא 18
הלכה יב 19
הלכה יג 19
הלכה יד 19
הלכה טו 19
הלכה טז 19
הלכה יז 20
פרק ג 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ג 21
הלכה ד 21
הלכה ה 21
הלכה ו 21
הלכה ז 21
הלכה ח 21
הלכה ט 22
הלכה י 22
פרק ד 23
הלכה א 23
הלכה ב 23
הלכה ד 24
הלכה ה 24
הלכה יב 24
הלכה יד 24
הלכה טו 24
הלכה יז 25
הלכה יח 25
הלכה יט 25
פרק ה 25
הלכה א 25
הלכה ב 25
הלכה ד 26
הלכה ה 27
הלכה ו 27
הלכה ז 27
הלכה ח 30
הלכה ט 30

הלכה י 30
הלכה יא 32
הלכה יב 32
הלכה יג 34
הלכה יד 34
הלכה טו 35
הלכה טז 36
הלכה יז 36
הלכה יח 36

פרק א

הלכה א

מצות עשה וכו'. הנה הרב המגיד ז"ל נתעורר שרבינו בספר המצות [עשה] נ"ט מנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצוה אחת ותמה עליו שהרי שני פסוקים הם בכתוב וכו' ותירץ דמצוה כללית אחת היא לתקוע וכו' ע"כ. ולא ידעתי איך נחה דעתו דעת עליון בזה כיון דסוף סוף שני פסוקים ועניינים חלוקים הם ותו דאם כן בואו ונאמר דתקיעת שופר דר"ה ויוה"כ דיובל ימנו במצוה אחת שהכל ענין תקיעת שופר ויותר דימוי ושייכות יש להם מהנך דחצוצרות שהרי לומדים זה מזה בג"ש דשביעי שביעי כדאיתא בשלהי ר"ה ומנאן רבינו לשתי מצות בעשין קל"ז וק"ע וכן הקשה מהר"י רוזאניס ז"ל בספר פרשת דרכים דף ס' והניחו בצ"ע עיי"ש ומאי דנראה לענ"ד דשתי מצות אלו מסתבר טפי למנותן לאחת מתרי טעמי חדא שהכתוב הזכירם סמוכים זה לזה וכי תבואו מלחמה וכו' וביום שמחתכם וכו' בפרשה אחת דמשמע דר"ל כן תעשו בין בעת צרה בין בשעת הקרבן ותו משום דעניינם שוה שהכל לזכרון לפני ה' שיעשה בקשתינו כדכתיב ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וכתיב והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם וכו' ובמדרש איתא והיו לכם לזכרון למה נאמר לפי שהוא אומר ותקעתם בחצוצרות שומע אני קרבנות שתקעו עליהם יהיו כשרים ושלא תקעו עליהם לא יהיו כשרים תלמוד לומר והיו לכם לזכרון לזכרון נתנו ולא להכשיר קרבן ע"כ. הרי דעניינם שוה דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ולכך דין הוא שימנו למצוה אחת משא"כ שופר דר"ה ויוה"כ דיובל דרחוקים בעניניהם הרבה דבר"ה התקיעה בשופר היא לזכרון לפני ה' דומיא דהך זכירה דחצוצרות [ואע"פ כן אין למנותם עם אלו משום דהתם שופר והכא חצוצרות] כדכתיב בפרשת אמור זכרון תרועה מקרא קדש אבל שופר דיוה"כ דיובל אין עניינו לשום זכרון אלא סימן ודרך העברת קול לשלוח עבדים ונראה דלזה ממש נתכוון רבינו בסה"מ עשין קל"ז וז"ל וידוע כי התקיעה ההיא היא ביובל אמנם לפרסם החירות ושהוא מין הכרזה והוא אמרו וקראתם דרור וכו' ואין עניינה כענין תקיעת ר"ה כי היא זכרון לפני ה' וזהו להוציא את העבדים ע"כ. מוכח להדיא שהרגיש בזה דאמאי לא מנינן להו במצוה אחת דהכל מצות שופר הוא דומיא דהך דחצוצרות ומה גם דלמדין זה מזה בג"ש כמבואר בדבריו שם ובא התירוץ דשאני מצות שופר מדין חצוצרות משום דאין ענין ותכלית התקיעות שוה מה שאין כן בחצוצרות שעניינם ותכליתם שוה לזכרון לפני ה'.

וכעין דמות ראיה מצאתי לרבינו בספר המצות שורש י"א וז"ל הנה התבאר לך שאפילו החלקים שאינם מעכבים זה את זה פעמים יהיו מצוה אחת כשהיה הענין אחד כי

הכוונה בציצית למען תזכרו א"כ כלל הדבר המחוייב בזכרון ימנה מצוה אחת הנה לא נשאר לנו א"כ שנביט במנין המצות לאמרו מעכבים או אין מעכבים כי אם אל הענין לבד האם הוא לענין אחד או לעניינים רבים וכו' עכ"ד. איברא דעם כל זה אכתי קשה מ"ש מוהר"י רוזאניס ז"ל והיא קושיא עצמית ממצות השביתה שבאה בתורה בימי המועדות וכל מועד ומועד נמנה למצוה אחת מאחר שזמנו של זה אינו כזמנו של זה ובכל אחד ואחד באה מצוה מיוחדת עכ"ד. וריש מילין מ"ש דהטעם דנמנו למצות חלוקים מאחר דזמנו של זה אינו כזמנו של זה אחרי המחילה הראויה לא ידעתי מנין לו שהטעם הוא מפני חילוק הזמנים שהרי מצינו ביום ראשון ויום שביעי של פסח דאין הזמנים חלוקים והכל הוא המשך החג ואפ"ה מנו אותם לשתי מצות כמ"ש רבינו בסה"מ עשין קנ"ט וק"ס אלא האמת הוא מ"ש ז"ל בסיום דבריו דטעמא דמלתא משום דבכל אחד ואחד באה מצוה מיוחדת והמה בכתובים כמבואר וביום שביעי של פסח כתיב וביום השביעי מקרא קדש ומשמעות הכתוב ג"כ שכוונת השי"ת לחלקם לשתים שהרי כתוב בפרשת בא וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם ואם שניהם מצוה אחת היה לו לכתוב וביום הראשון וביום השביעי מקרא קדש למאי פלגינהו ודאי שאינו אלא בכוונה מכוונת לחלקם לשתים וכן עשה בפרשת אמור שחלקם לשני פסוקים וטעמם מבואר דביום הראשון היינו טעמא משום יציאת מצרים ויום שביעי משום נס דקריעת ים סוף.

ואחר הערה זו נבא ליישב דברי רבינו לסקל מעליו גם קושיא זו כי לכאורה מרפסא איגרי וזה דתחילה יש להבין הדק היטב אופן ותוכן העניינים ובחינותיהם ותכליתם ונראה אם הם שוים דנראה לענ"ד דלא ראי זה כראי זה דכשצותה התורה לשבות בכל המועדים בכל אחד מהם איכא טעם חלוק מחבירו דבפסח היינו טעמא משום יציאת מצרים כדכתיב וביום הראשון מקרא קדש וכו' ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם וכו'. בשבועות משום מתן תורה ובא הרמז וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכן על זה הדרך בכולם יש להם טעם עצמי לעיקר המצוה למה צוותה תורה שביום זה נשבות וכל אחד חלוק מחבירו ואף כי השביתה היא מצוה שוה בכולם מ"מ אין תכלית השביתה ועניינה שוה כמבואר משא"כ התקיעה בחצוצרות ביום בא הצרה וביום המועדים על הקרבנות שתכלית התקיעות בהם אינם אלא לזכרון לפני ה' שיעלה זכרונינו לפניו לטובה להושיענו בבא עלינו הצרה ולמנוע ממנו הצרה שלא תבא הרי התכלית ובחינת הענין שוה. ואין לגמגם משביעי של פסח דהתם על כרחך אינו משום נס דיציאת מצרים

דביום ראשון סגי וזה מבואר כנז"ל ואין להאריך. זאת ועוד דנראה כוונת התורה לצרפן למצוה אחת דאל"כ למאי איצטריך לגלות לנו טעמא דמלתא לישתוק מטעם הדבר ואנא הוה אמינא מסברא איזה טעם שיהיה דהסברא מסייענו משום דעת רצון היא אלא ודאי דיהא הטעם להדיא בדיוק עצמי כאמור ומה גם שהם פסוקים סמוכים זה לזה ובדין היה להזכיר מצוה זו בענין המועדים בפרשת אמור כשהזכיר הקרבנות שם היה לו לכתוב שבימים אלו אנו מצווים לתקוע בחצוצרות. זאת ועוד שכתב וביום שמחתכם וכו' בוי"ו החיבור לפסוק שלמעלה לרמוז לנו שהכל ענין אחד. ולא תקשה מביום השביעי הכתוב בפרשת אמור שכבר כתבנו לעיל תירוץ מספיק לזה.

ואכתי איכא להקשות דרבינו כשבא לכתוב בפ"ג דכלי המקדש דהלויים משוררים ומחצרים בחצוצרות על הקרבן לא הזכיר שזה הוא מצות עשה וגם בפתח דבריו כשהזכיר מנין המ"ע שבהלכות אלו השמיט מ"ע זה והוא תימה דבספר המצות כתב וז"ל היא שציונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת הקרבן וכו' והוא אמרו וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם וכו' וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות וכו' והוא אמרו וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וכו' ע"כ. ולא עוד אלא ששם הזכיר המ"ע במועדות וכלל בו התקיעה בצרות וכאן עשה בהיפך וגם בזה כבר נתעורר מהר"י רוזאניס שם אלא שלשונו מבולבל אפשר שיהיה איזה ט"ס שייחס דברי הרמב"ם שבסה"מ למ"ש בהלכות תענית ולפי דבריו לא תיקן כלום עיין עליו ומאי דנראה לענ"ד דרבינו בספר היד כתב דבריו בדיוק גמור וזה דקרא דוכי תבאו מלחמה כתוב קודם וסמיך ליה וביום שמחתכם וכו' ולכך קבע רבינו המצות עשה בהל' תעניות, ובהל' כלי המקדש הביא הפסוק גרידא ולא רצה להזכיר מ"ע דהיינו טועים שהיא מ"ע אחרת וק"ו בפתח דבריו שהיינו מונין תרי"ד מצות אלא שבסה"מ מפני שהוא עסוק בענין הקרבנות הזכיר מצוה זו ומה גם דשקולין הם.

תו הקשה מהר"י רוזאניס זלה"ה דבסמ"ג מצא שמנה מצות עשה דקרבנות וכעת לא מצא שמנה המ"ע דהתקיעה לעיתות בצרה והצ"ע עיי"ש וגם אני הטפל חפשתי בספר ההוא לא מצאתי זאת המצוה אפילו ברמז והוא דבר תמוה הרבה עד שמצאתי במקור דין זה והוא הספרי בענין זה שנראה שזאת היתה לו להסמ"ג שלא מנאה למ"ע וז"ל וכי תבאו מלחמה וכו' במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא מכל מלחמות תלמוד לומר ונושעתם מאויביכם אמרת צא וראה איזוהי מלחמה שישראל נושעים ממנה ואין אחריה שעבוד אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג וכו' ר' עקיבא אומר אין לי אלא מלחמה שדפון וירקון ואשה המקשה ליולד וספינה המיטרפת בים מנין ת"ל על הצר

הצורר אתכם על כל צרה שלא תבא על הצבור ע"כ. וידוע דהלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו כדאיתא בעירובין דף מ"ו ולכך פסק כת"ק דהוו רבים לגבי דר"ע וכדאיתא בכללי הגמרא משם התוס' ועיין למרן פ"א דמילה ופשטיה דקרא מסייעתו קצת דלא איירי אלא במלחמה וכיון דקרא לא איירי אלא במלחמת גוג ומגוג ובש"ס דילן אין שום גילוי מזה לכך לא מנאה דלא מנינן אלא המצות הנהוגות לא המצות שאינם אלא לפי שעה לבד וכמו שכתוב באורך בשרשי רבינו בסוף פ"ט ולכך לא שייך למנותה ופשוט הוא אלא שרבינו פסק כר"ע דתלמודא דידן מוכח דס"ל כוותיה מהנך מתני' ומתנייתא דאיתא בסוף פ"ק ובריש פ"ב דתענית עיי"ש אלא שהסמ"ג ז"ל יפרשם כולם דרך אסמכתא ומדרבנן.

ואכתי פש גבן למידק בדברי רבינו שכתב מצות עשה לזעוק ולהריע בחצוצרות וכו'. ומשמע דזעקה בפה ותרועה בחצוצרות והא מנ"ל ובסוף פ"ק דתענית משמע דהתרועה היא בחצוצרות או בפה אבל תרווייהו לכו"ע לא כדאיתא התם ותו דבפתח דבריו כתב מ"ע אחת והיא לזעוק לפני ה' ולא הזכיר חצוצרות ויותר תמהתי דבתחילת הספר שהזכיר כל המצות כתב וז"ל מ"ע אחת והיא להתענות ולזעוק לפני ה' וכו' והוא תמוה דעינוי לא מצינו מן התורה אלא ביוה"כ בלבד ורבינו כתב לקמן מדברי סופרים להתענות וכו' ועיין להרב המגיד ז"ל וכן הביא הרב בעל שני לוחות הברית וכן נדפס בבראשית רבה דפוס ויניציא פרשת בהעלותך והוא דבר פלא ויש לנו ליישב הדברים אף כי בקצת דוחק עם מ"ש רבינו ודבר זה מדרכי התשובה הוא וכו' וכיון שכן כל מה שהוא נוגע לענין תשובה הרי הוא נכלל במ"ע זה כיון שכל תכלית השי"ת אינו אלא לעורר התשובה ובספר המצות כתב וז"ל וכן אנחנו מצווים לתקוע וכו' כשנזעק לפני ה' וכו' הרי שתכלית הציווי היא התשובה והצעקה וההרעשה לעורר הלבבות ובספר החרדים במצות התלויות בפה כתב דהך והרעותם היינו תרועה בפה דהיינו תפילה וזעקה דנדרש הפסוק לפניו ולאחריו וכאלו כתיב על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות וכו' ע"כ. ומעתה הא דכתב רבינו ומד"ס וכו' צ"ל לפי זה דר"ל מן התורה דומיא דתוספת יוה"כ וקדושי כסף דקרי להו רבינו מד"ס והם מן התורה עיין למרן פ"א דהל' אישות. אי נמי י"ל דמד"ס שכתב לא קאי אלא אעד שירוחמו דוקא וק"ל.

ומריעים בחצוצרות וכו'. רבינו השמיט מה שאמרו בפרק ראוהו בי"ד דפיו מצופה כסף והוא דבר תימה ועיין מה שכתבתי פ"א דשופר בס"ד. ולמ"ש הרב המגיד וכו' עיין להרב לח"מ ז"ל.

הלכה ב

תעניות אלו וכו'. תענית דף ט"ו אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים אלא ג' תעניות הראשונות שני וחמישי ושני וג' שניות חמישי שני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות ופי' רש"י שלא להפקיע את השערים כשרואים בעלי חניות שקונים למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת לליל ה' ואחת לשבת סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים לשער אבל משהתחילו להתענות יודעים שאינו אלא מפני התענית ע"כ. וצ"ל דבעלי החניות דקאמר היינו גוים דאל"כ הרי הם ג"כ חייבים להתענות עם הצבור ואין כאן מקום להפקעת שערים וכ"כ התוס' יו"ט ז"ל והרע"ב ז"ל הביא פי' אחר שלא יאמרו אם לא שראו בי"ד שהרעב בא לא היו דוחקים לגזור תענית עתה סמוך לשבת ומפני כן ייקרו ויפקיעו השער ע"כ. והוא פירוש הרמב"ם וז"ל מפני שאומר דלת העם לולא הצורך הגדול למטר לא היו מתענים קודם השבת ואין הלכה כר"י ע"כ. והרב קול הרמ"ז ז"ל כתב שיש נפקותא לענין דינא בשני פירושים אלו דלפי' רש"י בכל צרה שגוזרים עליה תענית יש לחוש להפקעת שערים ולפי' שני שיודעים שהוא תענית צבור יודעים סבתו וא"כ אם יהיה התענית על סבה אחרת לא חיישינן להפקעת שערים וגזרינן בחמישי וכ"כ הר"י וא"כ תימה על הרב שכתב השני פירושים דמזכה שטרא לבי תרי וכו'. והנה הרב ב"י נסתפק בסברת הרמב"ם בזה מפני שלא נתן שום טעם בזה וכו' ע"כ.

והנה קושיית הרב על הרע"ב דמזכה שטרא לבי תרי תפול ג"כ להרב המגיד על דברי רבינו שהרי בפירוש המשנה פי' כפירוש שני של הרע"ב והרה"מ הביא פירוש רש"י שהוא הפי' הראשון של הרע"ב ז"ל ועליה סמיך לדברי רבינו כדעת הגאונים ז"ל שבכל מין צרה שלא תבא אין גוזרים תענית בתחילה אלא בשני ותמהתי למה לא הקשה ג"כ עליו ולכאורה נראה דהרה"מ ס"ל דהיא היא ולא נפקא לן מידי לענין דינא דבין מטעם בעלי החניות בין מטעם דלת העם שלא יטעו סוף כל סוף כיון דנמשך מזה יוקר השערים כל אפיא שוים לגזור כן בכל הצרות בר מינן. א"נ י"ל לדעת הרה"מ דשני הטעמים אמת היכא דשייכי וכל זה כדי להליץ בעד הרה"מ ממ"ש רבינו בפירוש המשנה דאין לומר דחזר בו ומה גם דכאן סתם הדברים ושפיר יש לפרשו כדבריו בפירוש המשנה אלא דעל כרחינו לפרש דבריו בפרקין דבכל התעניות של כל הצרות קאמר ולא של גשמים דוקא דהא המשך דבריו מורה להדיא דבכולל קאמר כמ"ש בתחילת הפרק על כל צרה וכו' ובימי התעניות האלו וכו' תעניות אלו וכו' וזה פשוט.

אכן מאי דקשיא טובא על דברי הרב המגיד דפסק כר' יוסי בהא דכשם שאין הראשונות בחמישי וכו' משום דנימוקו עמו דמשמע דכללא כייל וקשה דבפ"ב דשבת בההיא פלוגתא דר"י עם ת"ק על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה וכו' כתב הרה"מ דפסק רבינו כת"ק ומ"ש כאן אבל אין תוקעים אלא אם כן תקעו לקבץ את העם וכו' היינו ככו"ע דלר"י אפילו תפלה אסורה בשבת וכדמוכח כל זה להדיא בדברי הרב ב"י סימן תקע"ו ונמצא דלקמן נמי לא פסק כר"י וכן הקשה הרב לח"מ ז"ל והניחו בצ"ע ומאי דנראה לענ"ד דרבינו לא פסק כר"י בהא משום דנראה דחזר בו ר"י גופיה דקתני בברייתא דף כ"ב ת"ר עיר שהקיפוה נכרים וכו' מתריעים עליהם בשבת [כצ"ל וכ"ה בהרי"ף והרא"ש] ועל כולם יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית וכו' ומדלא פליג ר"י אלא אסיפא ש"מ דברישא מודה לת"ק דמתריעים עליהם בשבת גם מהירושלמי מוכח קצת דאין הלכה כר"י בהא דאיתא התם ר"י אומר לגזירה ולא לצעקה והא תניא קדמיא סבר מימר אפילו לצעקה ע"כ. וקשה דמאי קמ"ל ומי לא ידע דת"ק פליג אר"י דלישנא דר"י אומר משמע דפליג ותו דמאי נ"מ אי ת"ק פליג עליה או לא אלא ודאי משום דדעת הירושלמי לפסוק דלא כר"י להכי קפיד לאשמועינן דת"ק פליג עליה תו יש להכריח אמאי לא פסק כר"י בהא משום דאיכא ברייתא אחרת סתמא דפליגא על ר"י בב"ב דף צ"א ת"ר מתריעים על פרקמטיא אפילו בשבת ופי' רש"י מתריעים בתפילה וכן פירש הר"ן ז"ל ולר"י בשבת אין לצעוק כלל דהא טעמא לא הוי אלא משום שאין אנו בטוחים כ"כ שתועיל תפילתינו לצעוק עליהם בשבת וכמ"ש רש"י פ"ק דתענית דף י"ד וכיון שכן סתם ברייתא היא דלא כר"י ופסקא רבינו ריש פ"ב עיי"ש. אחרי שכתבתי הנ"ל זימן השי"ת לידי ספר כתיבת יד קדמון וכתוב בו שמצא נוסחא אחרת מכתיבת ידו של רבינו זלה"ה וכתוב בה וכן על הסדר חמישי ושני וחמישי וכן בפ"ג וסיים ולפי נוסחא זאת פסק כרבנן וכן פירש בפירוש המשנה ע"כ. ועיין מה שכתבתי בפרק ג' דין ג' ודין ט'.

הלכה ו

אלא אם כן היתה עיר וכו'. ועיין מ"ש בזה בפ"ב דין ב'.

אבל אין תוקעים וכו'. הך תקיעה על כרחך בשופר היא דלשון תרועה אפשר לפרשו בפה כדאיתא בש"ס אמנם לשון תקיעה על כרחך אינו אלא בשופר וכן נראה מדברי הרב המגיד ז"ל וכן כתב להדיא הרב לח"מ ז"ל ותימה עליו שכתב על דברי רבינו פ"ב דשבת דהאיך התרועה היינו בפה והביא לו סמוכות ממ"ש כאן והוי דבר בהפכו ודבריו סותרים זה את זה עיין עליו.

הלכה ז

וכן אין גוזרים וכו'. התוס' ז"ל דף י"ח כתבו בד"ה הלכה מתענה ומשלים דאראש חדש קאי דאי אחנוכה ופורים אינו יכול להתענות דיום משתה ושמחה כתיב ע"כ. וכן רש"י ז"ל במתניתין ד"ה ואם התחילו לא הזכיר אלא ר"ח מטעמא דלא כתיב ביה יום משתה ושמחה עיי"ש ותימה על רבינו שסתם הדברים אם לא שנאמר דסמך למ"ש כל אחד במקומו אף דבחנוכה יש לגמגם דאינו פסוק.

הלכה ח

וכל תענית וכו'. שם דף י"ב. ומ"ש

והוא שלא ישן מפשט דברי רבינו נראה דהכל תלוי בשינה דבין גמר מלאכול בין לא גמר אם ישן אינו חוזר לאכול וכן משמעות הרב המגיד ז"ל וכן הם פשט דברי הרי"ף ז"ל. אמנם הטור בפסקי הרא"ש והר"ן פירשו דבעינן גמר מלאכול ואח"כ ישן והרב לח"מ רצה לפרש גם דברי רבינו והרה"מ כדבריהם והרב ב"י לא פירש כן והרב ב"ח פלפל בענין זה עיי"ש ונראה לענ"ד כדברי הרב ב"י עיין עליו. ואם רבינו היה גורס כגירסאות שלפנינו דבלישנא קמא פריך מאכל ועמד אין צורך לעקם הכתובים אלא כפשוטו דהכל תלוי בשינה ואין שייך להקשות דאיך פסק נגד רבו הרי"ף כמ"ש ז"ל די"ל דפסק לפי הגירסא שהיתה לפניו.

הלכה ט

כשם שהצבור וכו'. פירש הרב ב"ח ז"ל דכוונתו בלשון חיוב כמו שהוא הדין בציבור וכמ"ש לעיל ע"כ. ונכון.

כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר וכו'. איכא למידק לישנא דתועה במדבר דמשמע דוקא תועה דנפיש סכנתיה אבל הולך במדבר לא ואמאי הא איכא נמי צרה מסכנת חיות רעות ולסטים ואפשר דהוא הדין אלא דלישנא דקרא נקט תעו במדבר בישימון דרך וכו' ואם כן קשה אמאי לא מנה גם יורדי הים שארבעתם חייבים להודות וכמ"ש רבינו פ"י דברכות והרב מעיל שמואל ז"ל כתב דהוא הדין אמנם נראה לענ"ד שהיותר נכון דאין יורדי הים בכלל וגם לא הולכי מדברות כגון בשיירא שבקיאים בדרכים ומכ"ש הולכי דרכים סתם דהגם שכולם צריכים להודות שאני הכא דבעינן שתהיה צרה לשעתה ממש ובזמנה ואה"נ דגם ביורדי הים או יודע שהוא בצרה כגון נחשול של ים וכיוצא פשיטא דחייב להתענות וכו' אלא שרבינו הזכיר אלו שהיא צרה מצויה לשעתה והכל לפי הענין.

הלכה י

כל תענית וכו'. שם. ועל מ"ש

כיצד מקבלו וכו'. הרב המגיד ז"ל תמה על דברי רבינו שכתב אומר ענינו ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפילת המנחה והוא ז"ל תמה שלא תקנו עננו אלא ביום התענית אבל קודם לכן ודאי לא וכן ראיתי לכל המפרשים וכו' ע"כ. נ"ב בנוסחאות שלפנינו ליתיה להאי עננו ושמא בנוסח הרה"מ היה כתוב כן. ולמ"ש וכן ראיתי לכל המפרשים וכו' נראה דלאו דוקא קאמר או דאישתמיטתיה דברי הרא"ש בשם שאלתות דרב אחאי ז"ל שכתב כן ובהגהות מא"ז כתוב שם וז"ל וכדבריו נראה לרבינו אבי"ה ורבינו שירלייו"ן היה אומר במנחה בשומע תפלה עננו ה' עננו ביום צום תעניתי כי למחר אשב בתענית וכו' ע"כ.

הלכה יא

קבל עליו מבעוד יום וכו'. שם דף י"א ונראה פשוט דלא גרע מתענית שעות שכתב רבינו בדין י"ג והכא לא נחית אלא לומר דאינו נקרא תענית גמור דאין זה אלא בשקבלו מבעוד יום דוקא כמו שקדם בדין י' ושוב כתב ז"ל ואצ"ל וכו' שאין זה תענית כלל ובאמת תיבת כלל שכתב הוא מגומגם הרבה דמשמע דאפילו לתענית שעות אינו עולה ואמאי. הן אמת דעד השתא לא גלי לן דין תענית שעות ולא קעסיק אלא בדין תענית גמור וכיון שכן י"ל דלא חש לשנטעה בזה ותיבת כלל שכתב אינו אלא המשך לשון משום דגרע מהקודם. ואי דייקינן דבריו שלא כתב ונמלך להתענות כל היום מצינן למימר נמי דאה"נ דגרע וגרע מתענית שעות דלא אמרינן דין תענית שעות אלא במתענה בסוף היום מיהא עד הלילה דאז שייך טפי להתפלל ענינו במנחה כיון דבאמת אינו אוכל עד הזמן המוגבל לסתם תענית משא"כ אם יתענה איזה שעות מהבוקר ואינו משלים עד הלילה איך יאמר ענינו בבקר וכ"ש במנחה והוא אוכל אח"כ ביום ההוא ודייק נמי דלקמן כשהתיר רבינו לאוכל בבקר ואח"כ רוצה להתענות שאר היום דמשמע כל היום כולו מאז ועיין להרב לח"מ ז"ל שנדחק בזה והבין תיבת כלל שכתב רבינו דקיימא לחלוקא ראשונה שהזכיר.

הלכה יב

הרואה חלום וכו'. דף י"ב וא"ת דלשון צריך משמע שחייב להתענות ומנא ליה הא בגמרא לא אמרו אלא יפה תענית לחלום וכו' ועוד אמרו חלמא עציבותיה מסתייה ויש מן המפרשים דס"ל דבשבת אסור להתענות על שום חלום עיין עליו וי"ל דכיון דרבינו ס"ל שזה מדרכי התשובה וכו' אם כן משום ליתא דושבת עד ה' אלהיך הוא ונכון. אלא

דקשה קצת דבגמ' אמרינן לאדם טוב מראין לו חלום רע וכו' וכל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל ימיו של דואג לא ראה חלום רע ויש ליישב ודו"ק.
אע"פ שלא קבלה וכו'. כתבו המפרשים ז"ל דבשעה שחלם אמדינן דעתיה דגמר בלבו ומאז קבלו.

הלכה יג

וכן אם אכל ושתה וכו'. כל המפרשים ז"ל נתחבטו בדברי רבינו דמאין הוציא דין זה דנראה שהוא היפך הגמ' והרב ב"י סי' תקס"ב כתב שהוציאו מן הירושלמי פרק קונם יין רבי יוחנן הוה אמר הריני בתענית עד דנחסל פרקין דס"ל שזה נקרא תענית שעות וכן ר' יונה דהוה בצור וכו' אע"ג דאכל גבני ושתה מיא אסקי צום ההוא יומא [וכ"כ התוס' בע"ז דף ל"ד] ושכן דעת אבי העזרי סי' תתנ"ה ועיין עוד שם דלענין עננו לא יאמר כדי להשוות הש"ס דילן עם הירושלמי עיי"ש. ועיין עוד להרב לונזאנו באצבע מעריך דף מ"ה שרצה להשוות הבבלי עם הירושלמי ועוד עמד בדברי הראב"ד והרב המגיד ז"ל.

הלכה יד

כל השרוי וכו'. שם ודין הטעימה וכו' בברכות דף י"ד ועיין להשיירי כנסת הגדולה סימן תקס"ח ולרבינו פ"ב דהלכות ברכות.
שכח ואכל משלים תעניתו. בנוסח אחר כת"י כתוב משלים תפילתו ותעניתו ע"כ. והכוונה שיתפלל ג"כ עננו ופשוט הוא.

הלכה טו

על החולה ונתרפא. פירש רש"י הוא הדין אם מת החולה בעי לקיומי נדרו ע"כ. וקשה קצת דמנא ליה הא וי"ל עמ"ש לקמיה על הצרה ועברה מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו אם תעבור אתענה ואם לאו לא אתענה ע"כ. ורבינו העתיק דברי הברייתא ואפשר דלא פליג על רש"י דטעמא דמסתבר הוא.
הרי זה מתענה עמהם. רש"י ז"ל פירש כל התעניות שקבלו עליהם וכן נראה כוונת רבינו שכתב מתענה עמהם דמשמע כמותם.
שכח ואכל ושתה וכו'. הקשה הרב לח"מ דהטור סימן רי"ג כתב בשם ר"י דאפי' בעיר מותר לאכול שלא בפניהם ע"כ. והקשה על זה דהברייתא הויא תיובתייהו וכו' עיי"ש ונראה לענ"ד דר"י היה גורס אכל ושתה כגירסת רש"י ולא שכח ואכל ושתה ואף דרש"י פירש בדיעבד ר"י ס"ל דאף לכתחילה שרי ותיבת אכל ושתה ר"ל אם רצה דבאמת הדבר תלוי בו ובלבד שלא יתראה בפניהם.

הלכה טז

שאין אומרים הלל גדול וכו'. קצת קשה דאמאי לא פרט רבינו דהיכא דאיכא למיחש לשכרות יש לקרות הלל הגדול קודם האכילה כדאיתא בס"פ סדר תעניות ברב פפא וכו' שאני בני מחוזא דשכיחא בהו שכרות. ואפשר דדוקא בבני מחוזא שהיו עשירים ומושפעים והיתה העיר כולה כן ואפי' הנשים שבה כדאיתא בש"ס לענין קבלת צדקה מהם וזה לא שכיח.

הלכה יז

בכל יום תענית וכו'. הרב המגיד ז"ל הקשה לו שינוי המנהג עכשיו מזמן התלמוד ועיין להרב לח"מ ז"ל ושם כתב דבזמן הגמ' שהיו כל כך עסוקים ורודפים במצות וכו' ראוי היה להם לבטל קריאת התורה בבקר ולחפש בעבירות ולהסיר המכשולות אבל בדורות אלו שאין אנו רודפים כל כך במצות אין ראוי לנו לבטל קריאת התורה בבקר וכו' עיי"ש. עוד הקשה הרב לח"מ ז"ל לרבינו והטור ז"ל דבגמ' משמע דהך דאמר רב הונא כנופיא מצפרא לא הוי בשלש תעניות ראשונים דהא אסיפת זקנים שצוה הכתוב לא הוי אלא בשלש תעניות אמצעיות דהם אסורים במלאכה וכו' ע"כ. וי"ל דעיקר הקפידה בגמרא הוא איסור המלאכה דהא הוא דמקשה וההיא דאביי מצפרא עד פלגא דיומא וכו' שפיר שייכא לכל תענית צבור כדי שיקובל תעניתם ולא יהיה כטובל ושרץ בידו והכי משמע במגילה דף ל' דפריך ובתעניות למה לי הפסקה וכו' מסייע ליה לרב הונא דאמר ר"ה מצפרא כנופיא היכי עבדינן אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא וכו' ופי' רש"י ז"ל מצפרא כנופיא מאספים בני אדם ובודקים ומזהירים אם יש בידם עבירה ויחדלו כדי שיתקבל התענית וכו' ע"כ. הרי להדיא דהך דאביי אכל תענית צבור קאי כי התם וכדברי רבינו והטור זכרונם לברכה ומסתבר נמי וק"ל.

פרק ב

הלכה ב

חוץ מצרת המזונות וכו'. בבא בתרא דף צ"א. ורבינו פ"ב דשבת ופרק ל' וריש פ"א דלעיל כתב הצרות שמתענים וזועקים ומתחננים בשבת כגון עיר שהקיפוה גוים או נהר או ספינה וכו' וכאן לא פרט כי אם צרת המזונות ולזה י"ל דכוונתו שבאלו הצרות שהזכיר בפרק זה אין לנו שתדחה שבת זולתי אחת דהיינו המזונות אמנם עם כל זה אכתי קשה ממ"ש רבינו לקמיה על צרת שונאי ישראל לישראל כיצד כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל או ליטול מהם מס או ליקח מידם ארץ או לגזור עליהם גזרה וכו' הרי אלו

מתענים ומתריעים עד שירוחמו וכו' הרי דזו היא מאותם שהזכיר במקומות אחרים שמחללין עליהם את השבת ויש מי שרצה לומר דמדכתב רבינו שבאו לערוך מלחמה משמע שרוצים לבא אמנם עדיין לא צרו על העיר ובזה ודאי דאין מחללים עוד תירץ דדברים אלו שהזכיר רבינו אינו על עסקי נפשות והרי רבינו בפ"ב דשבת כתב דכשבא על עסקי ממון אין מחללין ומ"ש רבינו כיצד וכו' תנא והדר מפרש דהיינו או ליטול מס וכו' דכולם על עסקי ממון ולא נפשות ע"כ. ואין זה נוח לי כלל חדא דאין דרך הפוסק לכתוב כן ומשמעות הדברים שכתב כותים שבאו לערוך מלחמה משמע שכבר באו לערוך מלחמה סתם [דאל"כ שבאים וכו' מבעי ליה] דבזה כתב כבר פ"ב דשבת דמחללין עליהם את השבת ועוד שהזכיר גם כן או ליקח ארץ מידם שאין ספק שאם לא יתנוהו יהרגו כולם ח"ו ועוד שכתב או לגזור עליהם גזירה אפילו במצוה קלה דזה הוא דבר שמחוייב האדם למסור נפשו עליו כדקי"ל אפי' אערקתא דמסאנא ומכ"ש שמחללין עליו את השבת והיותר קשה דהרב המגיד ז"ל ציין דנפקא ליה מההיא דעיר שהקיפוה כותים ומההיא דפרק הבא על יבמתו אמרו ליה לרבא אתו חברי לבבל וכו' [אף שלא מצאתי בקיאות זה רק בפ' סדר תעניות איכא אמרו ליה לרב יהודה אתו קמצי גזר תעניתא וכו'].

ולכך היותר נראה לענ"ד דאין הכי נמי דגם על זו מחללין עליה את השבת ומלתא דפשיטא היא שכבר הזכירו רבינו בג' מקומות לעיל ולאו כי רוכלא הוא מכ"ש שכבר רמזו במתק לשונו גם כאן שכתב הרי אלו מתענים ומתריעים עד שירוחמו ולא שם גבול וזמן לסדר התעניות כלל להורות דאפילו בשבת עושים כן בודאי וסמך על המעיין במה שכבר ביארו בכמה מקומות אכן רואה אני שעדיין יש לגמגם בזה טובא שהרי בליטול מהם מס וכו' שהזכיר ז"ל היינו ודאי על עסקי ממון והוא ז"ל כתב בפ"ב דשבת דעל עסקי ממון אין מחללין לכך נראה באמת דרבינו בפרק זה לא נחית כי אם להודיענו ענין הצרות שמתענים ומתריעים עליהם בסתם ובצרת שונאי ישראל פרט איזה ענין יהיה שיחוייבו להתענות ולפי שיש מהם שהדין הוא לחלל גם כן שבת כגון במלחמה סתם כמ"ש בפ"ב שם ומכ"ש על עסקי נפשות ויש מהם שאין מחללין כגון ליטול מס וכו' אם כן אינו בדין שיכתוב כן כאן מאחר שכבר ביארו בפרטות משא"כ צרת המזונות שמעולם לא הזכירה הוצרך בהכרח לפרט כאן שמחללין עליה את השבת משא"כ כל שאר הצרות שהזכיר דבדרך כלל על כולם אין מחללין וזהו שציין הרב המגיד ז"ל מההיא דעיר שהקיפוה דהיינו למ"ש רבינו שבאו לערוך מלחמה ולמ"ש ליטול מהם מס וכו' ציין מההיא דאתו חברי לבבל וכו' וכיון שכן הוא מבואר יש לנו לפרש דברי רבינו

על צד האמת והצדק בדעתו הנכונה הגם שראיתי להרב לח"מ ובעל מעיל שמואל ז"ל שהניחוהו בצ"ע הנראה לענ"ד שזה הוא האמת ודו"ק.

הלכה ד

על החרב וכו'. במשנה דף י"ט פירש רש"י חרב חיילות ההולכים להרוג ולהשחית בכל מקום ע"כ. ומדכתב בכל מקום משמע דר"ל דאף באותה העיר קאמר וא"א לומר כן דבגמרא דף כ"ב אמרו דאפי' חרב של שלום קאמר מדכתיב וחרב לא תעבור בארצכם ואי חרב שאינה של שלום הא כתיב ונתתי שלום בארץ והכריחו הדבר מפרעה נכה עם המלך יאשיהו ואיתא נמי בירושלמי וצ"ל דלא נחית רש"י במתניתין אלא לפרש מציאות תיבת חרב וסמיך למ"ש בגמרא, והרע"ב ורבינו ז"ל פירשו אמתניתין כדברי הגמרא עיין עליהם. ומה שכתוב בספרי רבינו

הרי זו צרה ומתענין עליה בנוסח אחר כת"י כתוב מתענין ומתריעין עליה ומסיים שם שראית המלחמה צרה ומתענין עליה. ובאמת דבמשנה איתא דעל החרב מתריעין וכ"כ רבינו שם ולפי מ"ש רבינו בריש פרקין משמע דבעי עינוי והתרעה.

הלכה ה

ועל הדבר. לא ידעתי אמאי השמיט רבינו ההיא דאמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא וכו' בדף כ"א ואולי ס"ל לרבינו דמדקאמרינן התם לימא קסבר ר"י מכה משולחת ממין אחד משולחת מכל המינין לא שאני חזירי דדמיין מעייהו (לדבשרא ודמא) [לבני אינשי] ומדקאמר לימא קסבר וכו' מורה דאנן לא קי"ל הכי ואף דמתרץ לה אינו אלא להסביר טעמו ודו"ק.

ואין הנשים והקטנים והזקנים בכלל מנין וכו'. מדכתב בכלל מנין משמע דקאי את"ק רגלי שכתב וכמ"ש הרב המגיד דדבר ברור הוא שכוונת רגלי הגברים לבד מטף אמנם בענין סך המתים דהיינו ג' בג' ימים אפילו אם יהיו נשים או קטנים או זקנים כיון שמתו ג' בג' ימים הרי הוחזק הדבר וכן כתב מוהריק"ש ז"ל סימן תקע"ו מדקדוק הלשון שלשה מתים וכו' ולא קאמר מהם עיין שם אמנם ממה שכתב מר"ן מהירושלמי בתים שאמרו בריאים ולא רעועים וכו' ונשים לפי שהם חלושי המזג וכו' משמע קצת דהם עלולים יותר מהאנשים ולפי זה אינם בכלל המתים ומסתברא כמו שכתבתי ודו"ק. עיין בפ"ג דשביעית עשור דין ה'. ולרבינו בפירוש המשנה סוף פרק יוצא דופן.

הלכה ו

היה דבר וכו'. מסקנא שם כדברי רבינו ובזמן הזה לא ראיתי ולא שמעתי שמתענין על הדבר בשום מקום והרב מג"א סימן תקע"ו כתב דהאידנא אין מתענין כלל בשעת הדבר

דמנוסה הוא כשאינו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי האויר וכו' ע"כ. ואולי במקומות הרב היה מזגם כן ומ"מ אכתי למה אין מתענין במקומות אחרים מחשש פן יפגעו בהם מחמת השיירות כדאיתא בגמרא ואולי לא נאמר דין זה אלא בזמן שאין הדבר רגיל והווה משא"כ בזמן הזה שבעונותינו הרבים כמעט הוא רגיל בכל שנה באותם המקומות היו צריכים להתענות תמיד.

הלכה ז

כיצד וכו'. הכל נתבאר שם ובנוסח אחר כת"י כתוב בדברי רבינו נראתה בשדה ביום אינו משולחת אבל אם ראתה וכו' ויש שמחקו לא רדפה אחריהם אינו משולחת האמור בחלוקה זאת. ומה שכתוב בספרי רבינו

ואם היתה שדה הסמוכה לאגם וכו'. בנוסח אחר כת"י מחקו הרי זו משולחת לא רדפה אחריהם. ומה שכתוב בספרי רבינו

ואם היה באגם. נוסח אחר ואם היתה באגם. ומ"ש רבינו

אלא א"כ טרפה שניהם ואכלה אחד מהם. כתבו התוס' דהוא הדין לא אכלה אחד מהם הויא משולחת וכו' והא דנקט אכלה אחד מהם רבותא הוי וכו'.

הלכה ח

בתים הבנויים וכו' אם עלתה לגג וכו'. ברייתא שם דף כ"ב ופריך תלמודא פשיטא ומתרץ רב פפא בכוכי דציידי ופי' רש"י כוך קטן של ציידים וכו' ואע"ג דלא בנין קבוע הוא ולא הוי כישוב הויא משולחת ע"כ. ורבינו אינו מפרש כן כמבואר אמנם ראיתי להטור סי' תקע"ו שכתב וז"ל אם נכנסה לבית ונטלה תינוק מעריסה וכו' ע"כ. וקשה תרתי חדא דאמאי לא פסק כלישנא דברייתא עלתה לגג וכו' ותו דעל זה מקשה בגמרא פשיטא ומתרץ רב פפא בכוכי דציידי וכן תמהתי על הרי"ף והרא"ש ז"ל שהביאו הברייתא בסתם ולא הזכירו קושיית הגמ' ותירוץ רב פפא ונראה דס"ל להטור דכי פריך הש"ס פשיטא אינו אלא לאי נמי דקאמר הש"ס דמשמע מיניה חומרא דבעיר אפילו נראתה בלילה הויא משולחת ועלה פריך דנטלה תינוק מעריסה למאי איצטריך דמסתמא בעיר קאמר ומדלא מחלק משמע דאפילו בלילה וכיון שכן הא אפילו נראתה אמרת דהויא משולחת מכ"ש וק"ו נטלה תינוק מעריסה משא"כ ללישנא קמא דבעיר בלילה אינה משולחת ובנטלה תינוק לא מחלק בין יום ללילה הויא חידושא עכ"פ דבלילה דקי"ל אינה משולחת אפילו הכי בנטלה תינוק אף שאין ידוע לנו אם אכלתו אם לאו דאם אכלתו היה מקום לומר דמחמת רעבתנותא עשתה כן והוו תרתי לשבח דהוא בלילה ואפשר שאכלתו שזה מורה שאינה משולחת אפילו הכי משמיענו הברייתא

דכיון שלא פחדה ונכנסה לעיר ועשתה זו הויא משולחת ואם כן לא שייך להקשות פשיטא וכזו נראית כוונת הרי"ף והרא"ש ז"ל שהביאו הברייתא בסתם והשמיטו השקלא וטריא שבש"ס והטור שראה דברי אביו ז"ל פסק כלשון ראשון לקולא כיון דהוי דרבנן וכמ"ש הרב לח"מ ע"ד רבינו שגם הוא פסק לקולא ואם כן משמע ודאי דס"ל להרי"ף והרא"ש במשמעות הברייתא כלישנא קמא וק"ל. ומאי דנקט הטור בית ולא כתב כלשון הברייתא עלתה לגג אפשר לי במ"ש רש"י שם דדרכם היה להשתמש בגגות וה"ה לדידן בבתים עיי"ש. ולדברי רבינו הדבר פשוט דסבר דאף אם יהיה בלילה מכל מקום כיון שנטלה תינוק מעריסה לא גרע מנראתה ביום דהויא משולחת וגם ללישנא קמא פריך פשיטא כסתמיות ריהטא דסוגיא.

הלכה ט

שאר מיני רמש וכו'. שם דף י"ד ופי' רש"י צרעה עוקצת את האדם יתושים נכנסים בעיניו ובחוטמו ע"כ. ומרן ז"ל הליץ בעד רבינו להשגת הראב"ד ז"ל ובשו"ע סימן תקע"ו פסק דדוקא כשאינן ממיתין עיין עליו.

הלכה י

על הארבה וכו' ועל הגובאי בכל שהוא. האי כל שהוא יש לו איזה שיעור דעל כרחך הוא יותר מכנף אחד [שפי' רש"י עוף אחד וכו'] דאל"כ לערבינהו וליתנינהו וגם במתניתין דף ט' לא קתני כי אם ארבה וחסיל ובברייתא תני גובאי לחודיה עיי"ש שנראה גם כן מוכרח מהגמרא דאין שיעורן שוה.

הלכה יא

על השידפון וכו'. נראה להדיא דרבינו מפרש דירקון שייך בתבואה והיינו משום דבמתניתין ובריייתא מיתנו אהדדיה אמנם רש"י ז"ל פירש במתניתין שדפון בתבואות ירקון חולי משמע דירקון אינו בתבואה ומ"ש בברייתא בדברי ר' עקיבא הוא מגומגם שכתב שדפון וירקון כיון שנראה כל שהוא וכו'. ובחולי איך שייך לשון נראה וק"ל.

ואפילו לא התחיל וכו'. בגמרא דף כ"ב איתא ועדיין תבעי לה ככסויא דתנורא או דילמא כי דרא דריפתא דהדר ליה לפומא דתנורא תיקו ופירש רש"י כי דרא דריפתא שורה של לחם הדבוקים זה אצל זה בפי התנור אי נמי שמדביקין זה למעלה מזה עד פי התנור ע"כ. והתוס' ז"ל פי' כפירוש אחרון ואיך שיהיה קשה קצת אמאי לא פירש רבינו השיעור בין לקולא בין לחומרא וכן הקשה הרב לח"מ ז"ל ולא תירץ כלום עיין עליו ונראה לענ"ד דאין כאן קושיא דאף דבגמרא סלקא בתיקו כיון דבברייתא דלעיל תני ר' עקיבא כל שהוא והיינו מלא פי תנור כמ"ש הרב המגיד ז"ל דרבינו מפרש דהיינו הכל שהוא וכוותיה

קי"ל ונמצא דשיעורו זוטר טפי וכן עשה בפירושו להמשנה שכתב וז"ל ואמר כמלא פי תנור ר"ל מקום מן הקרקע שיעורו כפי התנור וכו' ע"כ.

הלכה יב

על המפולת כיצד. נראה דרבינו מפרש שהכתלים נופלים מעצמם בלי שום סיבה וכן כתב להדיא בפירוש המשנה אמנם רש"י ז"ל פירש במתניתין דף י"ט דעל ידי הרוח הם נופלים.

הלכה יג

וכן חיכוך לח. בב"ק דף פ' ורש"י ז"ל פירש בהיפך דהיבש קשה מהלח ומה שיש לדקדק על רבינו דאמאי לא כתב דבחיכוך מתריעין אפי' בשבת כדאיתא התם דף פ"א ורבינו לא הזכיר שמתריעים אלא על המזונות כמ"ש ברישׁ פרקין וכן הקשה הרב לח"מ והצ"ע. ומאי דאפשר להליץ בעד רבינו שהרי מצאנו ראינו דבמתניתין לא הוזכר זה ואף בברייתא התם דקתני אסכרא דוקא שמתים ממנה כדאיתא התם להדיא לא הוזכר שמתריעין עליה בשבת כלל. ואיך נאמר בחיכוך שאף שאין בו מיתה מתריעים עליו בשבת ומאי דלא פריך הכי לרב חנינא בר פפא משום דהוה מצי לדחות משא"כ בברייתא דפריך דקתני להדיא חיכוך אי נמי לא חש להקשות משום דלאו הלכתא היא ומזה ראה רבינו להשמיטה דאפשר דלאו הלכתא היא דהרי משמע שאפילו שאין מתים אפי' הכי זועקים בשבת ואלו באסכרא וכיוצא אפילו שמתים לא הותר בשבת יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא כן נראה לענ"ד דאפשר בדעת רבינו מכ"ש שהרי"ף והרא"ש השמיטוה וגם הרב ב"י ז"ל סתם כדברי רבינו עיין עליו ומ"מ הזכיר רבינו שהיא צרה וחילק בין לח ליבש דהמוחש לא יוכחש ודו"ק.

הלכה יד

על המזונות וכו'. ב"ב דף צ"א כדברי רבינו ופי' רש"י שם הוא קצת מגומגם מיין ושמן עיי"ש. ובנוסח אחר כת"יאין שם תיבת יין בדברי רבינו ונראה שיש להגיהו כדאיתא בגמרא ובנוסח אחר כת"י נמחק בדברי רבינו תיבת שוה.

הלכה טו

על המטר וכו'. תענית דף י"ט וכ"ב ועיין להרב לח"מ ז"ל.

הלכה טז

תבואה שצמחה וכו' הרי אלו מתענים וזועקים. הקשה הרב לח"מ ז"ל דאמאי לא הזכיר התרעה דהא באסכרה דמתניא בהדיא הזכירו רבינו לעיל ותירץ דכיון דבריש פרקין כתב דעל המטר מתריעים כמו בכל הצרות שהזכיר שם לא חש לפרש דכיון שהזכיר

תענית ממילא משמע גם התרעה. דמכל מקום קשה קצת דבשאר החלוקות דשידפון וירקון וארבה ומפולת ואידך לא עשה רבינו ז"ל כך אלא הזכיר תענית והתרעה בהם ולא סמך אמאי דהזכיר לעיל בראש הפרק וכו' כמו שסמך גבי חרב ומטר וראוי לשים לב על זה וכו' ע"כ. ולענ"ד נראה בדקדוק דברי רבינו שאותם שיש בהם חידוש חשש להזכיר בהם תענית והתרעה ובאותם שאין בהם חידוש סמך למה שכתב בתחילת הפרק. וזה דבחרב ודבר וחיה רעה ומטר לא הזכיר התרעה וכו' מפני שהם פשוטים ובצרת שונאי ישראל משום החידוש עד שירוחמו ובארבה דאפילו לא נראה אלא כנף אחד דהייתי אומר דדי בתענית עד שיתרבה דאז גם מתריעים קמ"ל וכן בשידפון וירקון דאפילו לא התחיל אלא כמלא פי תנור וכן במפולת אע"פ שאינו ממית וכן משמעות הדברים ודקדק עוד לכתוב הרי זו צרה כלומר אע"פ שאין ממיתים וברעש ורוחות נמי חידשו רבינו מסברא דנפשיה שהרי לא הוזכר במשנה וכו' ובחלאים אע"פ שאינו ברוב ציבור כי אם במיעוטם חידש לנו דאפ"ה נקראת צרת צבור וכו' ובחיכוך בעי דוקא שפשט ברוב ציבור והוי חידוש אע"פ שאינו ממית ובמזונות ג"כ הוי חידוש דהייתי סבור דדוקא בשהוקרו המזונות וקמשמע לן דאפילו הוקרה הסחורה וזה אינו נקרא רעב אפילו הכי מתענים ומתריעים דהא בהא תליא. ובצמחים הזכיר תענית וזעקה להודיענו דזה דוקא עד שירדו או עד שיבשו דאז הוי תפילה לבטלה והתרעה לא הזכיר משום דמלתא דפשיטא היא כן נראה לענ"ד ליישב דברי רבינו שלא להניח דבריו בתימה והמעיין יתיישב יותר.

עד שיעבור זמנן. נוסח אחר כת"י או עד שיעבור זמנן.

הלכה יז

ואם אין להם מים. נוסח אחר כת"י ואם אין להם בורות מים.

פרק ג

הלכה א

הרי שלא ירדו. תענית דף י'. ועל מ"ש הרב המגיד ז"ל דרבינו לא הזכיר מ"ש ומפסיקין בראש חדש וכו' ע"כ. נכתב בצידו נראה שסמך למה שהזכירו לקמן בפרקין דין ט' ועיין להרב ב"י סימן תקע"ה והרב לח"מ ז"ל.

הלכה ב

ואנשי משמר וכו'. משנה דף ט"ו ופי' שם רבינו כדי שלא יחלשו גופם.

הלכה ג

שני וחמישי ושני. בנוסח אחר כת"י חמישי ושני וחמישי ועיין מ"ש בדין ט' ומ"ש בפרק א' דין ה' בסוף הפסקא.

כמו שעושים בצום כפור. בנוסח אחר כת"י מוסיף ועוברות ומניקות מתענות באלו בלבד עד כאן ועיין בדין ה' ומ"ש הרב המגיד ז"ל שם.

וכל תעניות שאוכלים בו וכו'. על מ"ש הרב לח"מ ז"ל דרבינו פסק כרבי ישמעאל בשם רבי יוסי משום דנימוקו עמו וכו' ע"כ. אין להקשות דהוי כאן נגד ת"ק דהוי כרבים נגד יחיד דהא אמרינן בעירובין דף מ"ו דקי"ל כרבי יוסי אפילו מחביריו עיי"ש.

הלכה ד

בג' תעניות וכו'. נתבאר בדף י"ג ועיין מ"ש בפ"ה דין ז'. ומ"ש רבינו **ואם להעביר את הזוהמא מותר**. עיין מ"ש בפ"ה דין י'.

הלכה ה

ובאלו הז'. עיין מ"ש הרב המגיד ובריית‍א ראשונה קוראה האמצעית ראשונות ואחרונות אחרונות ממש ע"כ. כצ"ל והשאר נמחק.

הלכה ו

ובז' תעניות אלו. הכל נתבאר שם ועיין להתוס' יו"ט ז"ל.

הלכה ז

בשני מטין לעת ערב וכו'. לשון המשנה שם ופירושו שפותחים מקצת ואחר כך כשיגיע הלילה פותחים להדיא דבלילה ממש אין עוד עינוי והיינו על פי גירסתו ז"ל. ויש נוסח אחר בדברי רבינו שאין שם תיבת בשני וכתוב שם ונשמטין לעת ערב ונראה שגירסא מוטעית היא.

ואם יש לחנות אצטבה. הכי איתא התם דף י"ד ופי' רש"י אצטבה כסא דהשתא אין החנות פתוחה לרה"ר ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך. פותח כדרכו אפילו בשני ע"כ. ויש נוסח אחר כת"י בדברי רבינו ואם יש לחנות אצטבה לפניה וכן הוא לשון הברייתא ומ"מ היא היא.

הלכה ח

וממעטין במשא ומתן וכו'. הרב לח"מ ז"ל נראה שהיה גורס בדברי רבינו בט' באב ולכך הוקשה לו דלא מצינו לרבינו בט"ב שאסר המשא ומתן ודברים אחרים שהזכיר כאן אמנם לפי גירסתינו דליתיה אין כאן שום קושי.

וממעטין באירוסין וכו'. גם מזה מוכיח דחמירי הני מתשעה באב וכן נראה ממ"ש הרב המגיד לעיל בענין התוספת דאיתיה בהני כיוה"כ אף דליתיה בט"ב ולמ"ש עליו הרב לח"מ ז"ל דנתבטל הק"ו דידיה וכו' עיי"ש לא ירדתי לסוף דעתו דהרה"מ לא כתב כן אלא להכריח דדעתו נוטה לדברי הרמב"ן ז"ל אמנם לדעת רבינו ודאי דהוא בהיפך ומודה ואזיל הרה"מ ז"ל עיין עליו. ומ"ש בס' רבינו
אלא כנזופין בנוסח אחר כת"י כתוב אלא עומדין כנזופין.

הלכה ט

שני וחמישי ושני. בנוסח אחר כת"י חמשי ושני וחמשי ועיין מ"ש בדין ג'.
כשתגיע השמש. בדפוס אמשטרדם נדפס כשהגיע השמש. ומ"ש רבינו שאין הגשמים וכו' שם במשנה ויש שם נוסח אחר בלשון עיין להתוס' יו"ט ז"ל.

הלכה י

בד"א בארץ ישראל וכו'. הנה הרב לח"מ ז"ל האריך להקשות על דברי רבינו וקיצור דבריו שכאן פסק כרבי מאיר דס"ל דזמן רביעה שלישית בי"ז במרחשון ובפ"ו דהלכות נדרים פסק כרבי יוסי דס"ל דזמן רביעה שלישית היא בר"ח כסליו וגם פסק שם שאם אמר עד הגשמים הרי זה אסור עד רביעה שניה דהיינו כ"ג במרחשון שהוא רביעה שניה לר"י דלר"מ בי"ז במרחשון היא השלישית כאמור עיי"ש וקושיא חזקה היא אמנם נראה דיש מקום לצדד דשפיר קאמר דכי קתני בש"ס אמר רב חסדא הלכה כרבי יוסי לא קאי אלא לענין נדרים דוקא ולא לענין התעניות דבהא הלכה כר"מ דאל"כ תקשה עליה דרב חסדא כיון דרבינו הקדוש סתם כר"מ כדלקמן דף י' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים וכו' והיכי פסק הוא כרבי יוסי ותו דקודם משנה זו קתני בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו וכו' ואחר כך סתם כת"ק הוה ליה מחלוקת ואחר כך סתם דהלכה כסתם והיא סברת ר"מ בדף ו' דתניא איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בג' במרחשון בנונית בז' בו אפילה בי"ז בו דברי ר"מ וכו' ובתר הכי מייתי תלמודא הא דאמימר דס"ל דרב חסדא לא פסק כר"י וכו' ומייתי תו תלמודא כמאן אזלא הא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו' כמאן כרבי יוסי בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שניה למאי אמר רבי זירא לנדרים דתנן הנודר עד הגשמים וכו' עד שתרד רביעה שניה ע"כ. הרי דעל פסק ההלכה כר"י בעי בשלמא וכו' ומתרץ דשניה לענין נדרים כלומר בהא דוקא הוא דפסקינן הלכה כר"י והשתא אתי שפיר דמייתי תלמודא התם שני ברייתות דקמסייעי לר"מ ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן וכו' ואילו לרבי יוסי יורה הוי בכסליו. ועוד לאלוה מילין ממ"ש

מרן שם בהלכות נדרים פ"י וז"ל ומ"מ שוים רבינו והראב"ד דהלכה כרבי יוסי בענין זמן הרביעיות וכן בדין דהא הלכתא כוותיה לגבי רבי יהודה ועוד דבפ"ק דתעניות איפסיקא בגמרא הלכה כרבי יוסי בהא וכו' עכ"ל דקדק ז"ל בתיבת בהא שסיים כי היכי דלא תקשה מהך דתענית דפסק כר"מ והיינו לפי דרכינו ומתיישב עוד דהרי קי"ל בעירובין דף מ"ו הלכה כרבי יוסי אפי' מחביריו ואין להקשות דהוי תרתי דסתרן דיש לומר הכא לחומרא והכא לחומרא כן נראה לענ"ד כעת.

פרק ד

הלכה א

בכל יום ויום משבע תעניות אחרונות של מטר וכו'. מדנחית לפרש של מטר משמע דס"ל דבשאר צרות אין אומרים סדר זה וכ"כ ז"ל עיין עליהם וכן נראה ממה שכתב בסוף הפרק ובכל תענית מתעניות הצרות שגוזרים על הציבור וכו' הרי ששם ביאר וק"ל.

ונותנים אפר מקלה וכו'. הקשה מרן ז"ל דמנין לו לרבינו שנותנים אפר מקלה ע"ג ספר תורה ולא תירץ כלום עיי"ש. ואפשר דנפקא ליה לרבינו ממ"ש בגמרא למה נותנים אפר מקלה ע"ג תיבה אמר רבי יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה ריש לקיש אמר בכל צרתם לו צר אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כולי גופאי ע"כ. ולשונות אלו מורים דעל הס"ת דוקא קיימי דאילו בתיבה לבדה לא שייך עמו אנכי בצרה וכו' ומזדעזע כולי גופיה וא"כ צ"ל דהתיבה עם הס"ת קאמר דהרי היו קוראים בו ברכות וקללות כמבואר גם בירושלמי איתא כלי חמדה היה לנו ונתבזה בעונותינו וכו' והתיבה עצמה לא נקראת כלי חמדה אלא על הספר תורה כדתנן במסכת אבות חביבים ישראל שנתן להם כלי חמדה ומזה הוליד רבינו שהיו נותנים גם על גבי הס"ת כיון שהיו מוצאים התיבה והס"ת וכמו שעושים בנשיא ואב בי"ד וכו'. שוב מצאתי בהרי"ף ז"ל שגורס להדיא למה נותנים אפר מקלה ע"ג ס"ת א"ר יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה וכו' א"כ אפשר שכך הייתה גירסת רבינו מלבד מ"ש ועכ"פ רבינו יצא זכאי. ואפר מקלה פירשו התוס' זכרונם לברכה אפר של עצמות אדם שרופים זכר לעקידת יצחק.

הלכה ב

לא היה שם זקן חכם. בנוסחא אחרת כתיבת יד כתוב לא היה שם לא זקן ולא חכם מעמידין וכו' והשאר נמחק ונראה שגירסא נכונה היא ודו"ק.

ובקבלה הוא אומר וכו'. הקשה רש"י ז"ל בשם תוספות מאן דהו מאי שנא בקרא דיונה דלא קרי ליה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לבבכם קרי ליה קבלה ופריק כל מקום שהנביא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובכל דוכתא דלא איתפקד נביא כי האי וירא אלהים שהוא כמספר והולך דיליף מיניה אגב ארחיה מלתא לא קרינן ליה דברי קבלה ע"כ. ואני שמעתי ולא אבין שלא מצאתי חילוק זה בתלמוד אדרבא כל הנביאים וכתובים מעולם שמענו שנקראים דברי קבלה וגם עיקר החילוק אינו מתיישב אצלי שהרי בפ"ק דבב"ק איתא בקרן מנא לן דת"ר כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל וכו' באלה תנגח ואומר בכור שורו הדר לו וכו' מאי ואומר וכי תימא דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ת"ש וכו' הרי להדיא דקרי ליה דברי קבלה אף דלא הוה אלא סיפור דברים בעלמא וכן בכמה דוכתיה ונראה לענ"ד שלא הוצרך להזכיר דברי קבלה ביונה דדי לו כשהזכיר נינוה דזה צריך להכניע הלבבות דידוע דאנשי נינוה לא מבני ישראל המה ואפ"ה שמעו לקול הקב"ה כשהכריז עליהם יונה הנביא שישובו מדרכם הרעה ומזה ודאי יכנע הלב במכ"ש עם ה' וחבל נחלתו משא"כ בקרא דיואל דאין נפקותא לא בהזכרת הנביא ולא בהזכרת הענין וכו' ואין לומר דאכתי הוה מצי למימר ובקבלה באנשי נינוה נאמר וכו' דאריכות לשון ללא צורך הוא כן נראה לענ"ד.

הלכה ד

ולא יהיה בבניו וכו'. עיין להרב בית יוסף זכרונו לברכה סימן תקע"ה שנתן טעם לדברי רבינו ועיין עוד להתוס' יו"ט ז"ל שם.

הלכה ה

ושליח ציבור מתחיל וכו'. ביאור כל אלו הברכות ועניניהם עיין לרש"י והתוספות והר"ן ז"ל שם.

הלכה יב

העונה בעת צרה. בנוסחא אחרת כתיבת יד כתוב העונה בעת צרה המרחם על הארץ.

הלכה יד

בשביעית אומר. בנוסח אחר כת"י אין שם תיבת בשביעית אלא כתוב ואומר רפאינו וכו' ועיין בדין ו'.

הלכה טו

כשהיו מתפללים וכו'. כתב הרב לח"מ דנראה דנ"ל ממ"ש וכשבא הדבר אצל חכמים וכו' קאי נמי אתקיעות [שלא כפי' רש"י ז"ל] ולפי זה מתניתין פליגא אברייתא דקאמרה

בהדיא דעושים סדר זה בגבולין בד"א בגבולין וכו' ופסק כמתניתין והקשה ז"ל דהך עובדא דמתני' גופיה הזכירוה בסיפא דברייתא ואמרו וכשבא הדבר אצל חכמים וכו' וכיון דבברייתא על כרחך צ"ל עובדא זו דלא קאי אתקיעות וכו' א"כ למה לא נפרש במתני' כן ולא נאמר דמשנה פליגא אברייתא עכ"ל ונראה לענ"ד דרבינו ס"ל דכי אמרו בברייתא וכשבא הדבר אצל חכמים דברייתא היינו לומר דפליג אתנא קמא דברייתא דסבירא ליה בד"א בגבולין וכו' ורבנן ס"ל בהיפך וכסתם ברייתא דמייתי בתר הכי דמסכים למתניתין ודו"ק.

הלכה יז

ונמצאו הכהנים וכו'. למ"ש הרב ב"י סימן תקע"ט עיין להתוס' יו"ט והרב לח"מ ז"ל.

הלכה יח

כלומר הרי אתם מתים כאלו. ונפקא מינה מזה הטעם דאם אין קברי ישראל הולכים על קברי גוים כדאיתא בש"ס. אמנם לפי הזוהר הקדוש נראה שכשהולכים לבית הקברות היינו כדי שהמתים יבקשו עליהם רחמים ואם כן קברי גוים לא והכי איתא בפרשת אחרי מות עיי"ש.

ובכל תענית וכו'. עיין לרבינו פ"א דהל' תפילה דין ז' ופ"ב דין ז' ופ"ג דין ו'.

הלכה יט

ירדו להם גשמים וכו'. כתב הרב המגיד סברת ר"י בברייתא וכו' נ"ב ובגירסתינו היא סברת חכמים.

פרק ה

הלכה א

יש שם ימים. דרכו של רבינו לכתוב לשון שם עיין פ"ג דתשובה ופ"א דיסודי התורה ושם ביאר מרן ז"ל שהיא כפ"א רפה בלשון ישמעאל. ועיין עוד בפ"ד ופ"ח דקדוש החדש.

שהיה כמעשינו וכו'. דבלאו הכי איש בחטאו יומת כתיב וכשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אז פוקד עון אבות על בנים.

הלכה ב

ואלו הן וכו'. תענית דף כ"ו ור"ה דף י"ח ודקדק רבינו במ"ש והובקעה ירושלים בחורבן שני משום דבחורבן ראשון היה בט' בו ככתוב בירמיה ל"ט והיינו מ"ש בש"ס דף כ"ח הא בחורבן ראשון הא בחורבן שני אמנם התוס' בר"ה שם הביאו מהירושלמי דגם בראשונה היה בי"ז וקרא דכתיב בט' לחודש קלקול חשבונות היו שם ור"ל דמתוך טרדתם טעו

בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים ע"כ. וזה הירושלמי הוא בפ"ד דתענית עיי"ש וכעין זו מצאתי להתוס' בשבועות דף כ"ט ד"ה דע"ז אקרי אלוה גבי כשהשביע משה רבינו ע"ה את ישראל וכו' שכתבו דאפילו יזכיר שם המיוחד האמורים בסוף שבועות העדות השמות האמורים במיכה חול אפילו אותם הכתובים בשם המיוחד לר' יהושע וכן שמות דגבעת בנימין לר' אליעזר ע"כ. הרי ששם היו עובדין ע"ז ומדמין ששם הוי"ה ב"ה ח"ו הוא דבר אחר וזה היה טעותם והכתוב לא נמנע לכתוב כפי טעותם ה"נ אף שהמעשה לא היה באמת כי אם בי"ז כתב הנביא בט' להודיענו תוקף הצרות שהיו כ"כ טרודים עד שטעו בחשבון היום המר.

את התורה. נוסח אחר כת"י את ספר התורה.

והעמיד צלם. נוסח אחר והועמד וזו היא גירסת רש"י בדף כ"ו והכוונה שהעמידו מנשה ובבית ראשון ולגירסת והעמיד קאי לאפוסטומוס ובבית שני והרע"ב שם כתב דפלוגתא היא זו בירושלמי ועיין להתוס' יו"ט ז"ל ומדקדק סדור הלשון של רבינו נראה דעיקר הגירסא והעמיד ודו"ק.

הלכה ד

צום הד' זה י"ז בתמוז. כן העתיק ז"ל בפירוש המשנה דר"ה דף י"ח ושם כתב דבבית שני היו מקצתן מתענין צום זה די"ז בתמוז ומקצתן לא ע"פ מ"ש בגמ' רצו מתענין רצו אין מתענין אכן קצת קשה ששם בגמרא אמרו צום הד' זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר כדכתיב במלכים ב' כ"ה ובירמיה ל"ט וצ"ב וגם רבינו גופיה לעיל כתב דבקוע העיר היה בי"ז בחורבן שני כלומר דבחורבן ראשון היה בט' כמ"ש שם ואיך כתב כאן שצום הרביעי שהוא נבואת זכריה ה' בתחילת בית שני היינו י"ז בתמוז וזה לא היה כי אם בחורבן שני כמבואר בש"ס דילן וגם למ"ש בפירוש המשנה קשה דמה ענין י"ז בתמוז בבית שני לצום בו היה להם לצום בט' בו כאמור וליכא למימר שהיו צמים בשביל שבירת הלוחות וביטול התמיד מבית ראשון חדא דזה מנין לנו והרי כמה צרות אחרות היו בזמנים קדמונים ולא התענו עליהם ומלבד זה ביטול התמיד הרי חזר לקדמותו בבית שני ואולי י"ל שהנביא רמז בפסוק זה מה שהוא עתיד להיות בחורבן שני שנקבע הצום בי"ז ולכך היו צמים בו והיינו ג"כ מ"ש כאן ומצאתי ג"כ להרד"ק בזכריה שכתב צום הד' זהו תמוז שהיו צמים בגלות בי"ז יום שנבקעה בו העיר וכו' ע"כ. ודוחק לומר דס"ל כהירושלמי הנ"ל בדין ב' דלא מסתבר שיניח תלמודא דידן ויתפוס כהירושלמי שהוא נגד הפסוק ותו דאם איתא במלכים ובירמיה היה לו לפרש דלא היה כן אלא בי"ז וקלקול

חשבונות היו שם אלא נראה שגם הוא כיון לדעת רבינו ע"פ האמור ועיין עוד להרב ב"י סי' תקמ"ט.

הלכה ה

ונהגו וכו'. בנוסח אחר כת"י ונהגו כל ישראל להתענות בזמנים אלו. ומ"ש בי"ג באדר. בדפוס אמשטרדם נדפס ובי"ג ובט"ז ונראה שהוא ט"ס. ומ"ש חל להיות בערב שבת וכו' אעשרה בטבת דוקא קאי לפי גירסתינו דבשאר תעניות א"א לבוא בערב שבת כי אם בזמן הראיה. ומ"ש ובכל הצומות וכו' בפסחים דף נ"ד.

הלכה ו

משנכנס אב וכו'. תענית דף כ"ו וכ"ט. ועל מ"ש רבינו **וללבוש כלי מגוהץ וכו'**. הקשה הרב לח"מ על מ"ש הרב המגיד ז"ל דאפי' מכובס מבעי ליה ותירץ דצ"ל דלאו דוקא נקט מגוהץ עיין עליו אכן למ"ש דבמתניתין אמרו ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת וכתב הרה"מ דרבינו לא הזכירו משום דלדידן לא מקלע ט"ב בערב שבת והקשה [הלח"מ] דרבינו פירש בהך מתני' וז"ל הוא מאמר רבן שמעון בן גמליאל שאמר כל השבת אסור ואפילו אחר התענית ע"כ. משמע דאית ליה דאי חמישי הוי קודם התענית אין סברא להתיר ומתני' איירי אחר התענית וכו' וקשה דבגמרא אמרו בברייתא חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ותירץ ז"ל דאפשר דרבינו ס"ל דלייט עלה אביי קאי גם אהך [דלא כפי' רש"י] ע"כ. ונראה דאין זה הכרח דמעיקרא תקשה דאם איתא דרבינו ס"ל דלייט עלה אביי קאי אובחמישי מותרים והלכתא כוותיה א"כ אמאי דחיק לאוקומי מתניתין בחל ט"ב באמצע השבוע וחמישי דקאמר היינו אחר ט"ב לוקמא בחל בערב שבת כלישנא דברייתא וכמ"ש רש"י במתניתין ולימא דאינה הלכה מכח מימרת אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב דהוה לייט עלה אלא משמע דס"ל דעכ"פ בחמישי מותר לכבס מפני כבוד השבת דאלים טפי כבוד השבת דלא כמו שדייק הרב לח"מ ז"ל והשתא אתי שפיר דכיון דהוי הלכתא למה לא השמיטו רבינו ולהכי כתב הרה"מ מה שכתב ודו"ק.

וכבר נהגו ישראל. בנוסח אחר כת"י וכבר נהגו כל ישראל.

הלכה ז

תשעה באב וכו'. פסחים דף נ"ד וכן נראה מפי' רש"י שם וקשה דרש"י גופיה בתענית דף י"ג כתב בהיפך דבליל ט"ב מותרים במלאכה ואין איסור אלא ביום וכן הקשה הרב מג"א סי' תקנ"ד וי"מ דכוונת רש"י בפסחים היינו אבין השמשות של יום התענית גופיה ודו"ק ועיין בפ"ג דין ד'.

ואוכל בשר מליח וכו'. תענית דף ל' בשר מליח עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל כל זמן שאינו כשלמים וכו' ופי' רש"י שלא שהה במלחו אלא ב' ימים ולילה אחד כזמן אכילת שלמים נקרא בשר גמור טפי לא מקרי בשר והתוס' כתבו שם דמזמן שחיטה קאמר ופליגי אפי' רש"י ז"ל כמ"ש הרב ב"י סי' תקנ"ב אלא דקשה על רבינו שלא התיר אלא בג' ימים או יותר וזה מנין לו וכן הקשה הרב לח"מ ולא תירץ כלום ונראה לענ"ד דרבינו סמך למ"ש בפ"ו דהל' ממרים גבי בן סורר ומורה וז"ל אם אכל בשר מליח ביום ג' למליחתו או שתה יין מגיתו פטור ע"כ. [כן מצאתי בדפוס מגדל עוז והוא מוכרח בגמ' ובנוסחאות אחרות אינו ונראה שהוא ט"ס גמור] והיא מימרא דרבה ורב יוסף פ' בן סורר ומורה וכי היכי דביין גיתו שסתם שם יש ללמדו ממ"ש כאן ה"נ בבשר מליח יש לנו ללמוד מציאות הג' ימים ממ"ש שם דהיינו בתוך הג' ימים אחר עבור ב' ימים ולילה אחד דתכף כשנכנס הלילה האחרת מתחיל היום השלישי. ויש לכוין קצת לשון רבינו דהכא לא קפיד אלא למיעוט זמן היין וריבוי זמן הבשר ודו"ק שוב ראיתי להסמ"ג שהשמיטו ג"כ ועיין להרב כנסת הגדולה שם. ובנוסח אחר כת"י כתוב בדברי רבינו ובשר מליח ששהה ג' ימים במלחו.

ואגב ראיתי להטור ז"ל שם שכתב דאחר ב' ימים ולילה אחד נתבטל טעם הבשר וראבי"ה פי' משום דבשלמים כתיב שמחה וכיון שעבר עליו זמן שלמים לית ביה משום שמחה ואמרינן נמי גבי בן סורר ומורה דאינו חייב אלא בבשר שהוא כשלמים שיש בו שמחה וממשיך בתריה וכו' ע"כ. והנה שם דף ע' רבה ור"י דאמרי תרוייהו אכל בשר מליח אינו נעשה בן סורר ומורה תנן התם ערב ט' באב וכו' אבל אוכל הוא בשר מליח וכו' עד כמה אמר רבי חנינא בר כהנא כל זמן שהוא כשלמים וכו' הכא מאי התם משום שמחה הוא כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה הכא משום אמשוכי הוא ובכל שהוא לא ממשיך ופי' רש"י משעבר לילה ראשון מפיג טעמו ולא חשיב ע"כ. והרואה יראה דהך סוגיא הויא תיובתיה דראבי"ה ז"ל שהוא דימה דין דשלמים לבן סורר ומורה ומשום שמחה ומסוגיין מוכח להדיא דשאני בן סורר ומורה דטעמא משום אמשוכי ובכל שהוא דהיינו לילה אחד תו לא מחייב ובתחילת העיון הוה נראה לענ"ד דאפשר דס"ל לראבי"ה ז"ל דמאי דקאמר בגמ' התם וכו' הוא סיום דברי הבעיין ואצדודי הוא דקמצדד וכן ראיתי שכתב הרב מגן דוד [ט"ז] ז"ל שם אלא שזה אינו נוח לי אחרי המחילה מכמה טעמי חדא דא"כ העיקר חסר דכשהזכיר הבעיין טעם דבן סורר ומורה הו"ל למימר או דילמא שאני בן סורר ומורה וכו' ותו דאם איתא מנ"ל לראבי"ה ז"ל לפסוק כן כיון דבעיין לא

איפשיטא דנפיק מינה חורבא גדולה להמית נפשות אשר לא תמותינה ואנן קי"ל ספק נפשות להקל עיין להרב ב"ח והרב כנסת הגדולה ז"ל שנדחקו בזה.

ולדעתי הקלושה כוונת הש"ס לדעת ראבי"ה כך היא דרבה ורב יוסף אמרו דבבן סורר ומורה אם אכל בשר מליח פטור ולא פרשו לנו הטעם ולהכי מייתי הש"ס הך דערב תשעה באב וכו' דאיתקש לשלמים ובעי הכא מאי כלומר בבן סורר ומורה מאי מי נימא דט"ב דוקא איתקש לשלמים דטעמא הוי משום שמחה וטפי מב' ימים ולילה אחד תו לית בה שמחה משא"כ גבי בן סורר ומורה דלא אשכחן קרא דקפיד ביה אשמחה כדקפיד בשלמים ואדרבא אף אם נתאחר הבשר יותר מב' ימים מתוך שרגיל בה מ"מ אכיל לה ומחייב כיון דמקצת טעם בשר מיהא איכא או דילמא לא שנא ומתרץ התם כלומר גבי שלמים אה"נ דעיקר טעמא משום שמחה והכא בבן סורר ומורה אי ליכא טעמא דשמחה איכא טעמא דממשיך אחר אכילת בשר ממש ובכל דהוא דנפיק מכללא דשם בשר דהיינו שעבר עליו זמן שלמים דתו לא מקרי בשר להכי פטור וכו' ונמצא דשניהם שוים לפי האמת ודו"ק ואפשר דאבי העזרי ז"ל נייד מפי' רש"י משום דקשיא ליה דאם איתא דהכא עסקינן שנשחטה הבהמה בערב איך נאמר דבבקר אינו ראוי כ"כ לאכילה ועינינו הרואות שהוא יותר משובח בטעמו כשלן לילה אחד ועיין להתוס' סוף תענית ד"ה ואע"ג וכו'.

ואגב ראיתי עוד להרב מגן דוד [ט"ז] ז"ל שכתב וז"ל וקשה לי על הטור דפי' הטעם בתשעה באב לאו משום שמחה אלא משום ביטול טעם ובגמ' זו אמרינן בפי' דהטעם משום שמחה הוא בט"ב ולא משום ביטול טעם דביטול טעם הוא אפי' בלילה אחד כמ"ש לענין בן סורר ומורה לחד צד ולפי פי' הטור הו"ל להתיר בט"ב אפי' בשיעור לילה ג"כ כיון שמתבטל הטעם וכו' ע"כ. ותו קשה לי בדברי הטור ז"ל דמדהביא ההיא דראבי"ה אחר מ"ש תחילה משמע דלדידיה אינו משום שמחה וכו' והוי היפך הגמ' ואפשר דהטור ס"ל דמ"ש בגמ' משום שמחה לאו למימרא דזה עיקר הטעם אלא משום דבשלמים כתוב שמחה וכדי להשוותן הוא דקאמר הכי ואה"נ דטעמא הוי משום ביטול טעם ולכך גבי ט"ב מפרש דמה שהתירו בו בשר מליח ודמוהו לדגים ושאר ירקות היינו משום דנתבטל הטעם ואח"ז הביא הך דראבי"ה וכו' ומהאי טעמא התיר בשר עוף כרבא ונמצא דאתיא סוגיין על נכון לדעת הטור ז"ל ואמטו להכי הרב ב"י ז"ל לא הזכיר ההיא דבן סורר ומורה כלל משום דמוסכם הוא ודו"ק.

הלכה ח

כסעודת שלמה. ובגמ' דף כ"ט אמרו בשעתו ופי' רש"י בשעתו כשהיה בעת מלכו ותקפו לאפוקי כשהיה הדיוט ורבינו השמיטו אפשר משום דמלתא דפשיטא היא שוב ראיתי בנוסח אחר כת"י שכתוב בשעתו בדברי רבינו.

הלכה ט

אלא א"כ היה בשבת. נראה פירושו דבשבת לא היו נוהגים כחול גמור אך היו אוכלים תבשיל איזה שיהיה בלא בשר דאל"כ למאי איצטריך אלא א"כ היה בשבת מלתא דפשיטא הוא כמ"ש לעיל ואין לתמוה ע"ז דהרי הביא הרב ב"י סימן תקנ"ב דכמה גאונים לא היו אוכלים בשר ולא שותים יין אפילו כשחל ערב תשעה באב בשבת ולפ"ז מעלה על שלחנו שאמרו ר"ל רשות ויש לתת טעם לזה שכבר קיים עונג שבת בבשר ויין בסעודת הלילה ושחרית.

הלכה י

ואסור בסיכה של תענוג. כתב הרב המגיד ז"ל ודבר ברור הוא דלא עדיף מיוה"כ וכן הדין לרחיצה שמותר ביוה"כ ע"כ. הקשה הרב לח"מ וז"ל ודבריו קשים אצלי דאי ילפינן מיוה"כ אפילו סיכה שאינה של תענוג אסור שכן כתב רבינו בסוף שביתת עשור ופי' סיכה שאינה של תענוג הוי להעביר את הזוהמא כמ"ש הטור סימן תרי"ד וכו' וכתב הוא ז"ל דרבינו פסק כההיא דפ"ק דתענית [דף י"ג] לענין אבל דסיכה להעביר את הזוהמא מותר וכמ"ש בהלכות אבל ה"ה לענין ט"ב ותמה על הרה"מ דאיך השווה והעניינים רחוקים ע"כ. והנה לפי דרכו של הרב דמ"ש רבינו בשביתת עשור סיכה שאינה של תענוג היינו להעביר את הזוהמא וכמ"ש הטור והוא מוכרח וכמו שיבא לקמן בס"ד. לענ"ד נראה אפשר להליץ בעד הרה"מ ז"ל והוא דאיתא בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"ד ע"ב) אין בין ט' באב ליוה"כ אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר ומוקי ליה בקביעא דירחא הא לכל מילי זה וזה שוים ע"כ. ובפ' יוה"כ דף ע"ז ע"ב ת"ר אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו ואם היה מלוכלך וכו' אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שהיה לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש מוכח להדיא דביוה"כ לא הותר אלא לענין חולה ומי שיש לו חטטין וכיון דלכל מילי הם שוים ט"ב ליוה"כ כמ"ש בגמ' א"כ בט"ב לא הותר אלא דוקא למי שיש לו חטטין וכן פסק הרב ב"י בשלחנו הטהור סי' תקנ"ד וז"ל סיכה אינה אסורה אלא של תענוג אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ומילתא דפשיטא היא דלהעביר את הזוהמא הוי חידושא טפי מחטטין ואילו הוה ס"ל דלהעביר את הזוהמא נמי שרי לישמועינן רבותא וכ"ש חטטין

אלא משמע ודאי דס"ל דלהעביר את הזוהמא נמי אסור ואף שכתב דסיכה אינה אסורה אלא של תענוג מ"מ להעביר את הזוהמא תענוג הוי וכמ"ש הרב מג"א סימן תרי"ד יעו"ש וכן מתבאר להדיא מדברי הטור שם שכתב וז"ל וכן רחיצה וסיכה אסורים בו לגמרי כמו ביוה"כ וכתב הרב ב"י מההיא דפ' מקום שנהגו וכו' וכן הבין הלבוש ז"ל שכתב וז"ל וכן רחיצה וסיכה אסורים בט"ב כמו ביוה"כ וכו' ולפ"ז צ"ל דלהעביר את הזוהמא הוי תענוג וכמ"ש המג"א ז"ל וכיון דלא מכוין לתענוג סיכה שאינו של תענוג מקרי נמי אף שהתענוג אתי ממילא ומשו"ה התירו באבל להעביר את הזוהמא וכמ"ש רבינו ביו"ד סי' שפ"א ובאבל הקילו משום אבילות יחיד משא"כ בט"ב דהוא אבילות דרבים והוקש ליוה"כ.

ומעתה כי היכי דלא ליפלוג רבינו אפסקו של הרב ב"י בצירוף כל האמור בשופי מצינן למימר דמ"ש רבינו דסיכה של תענוג אסורה לאו לאפוקי להעביר את הזוהמא אלא לאפוקי מי שיש לו חטטין דההיא לאו מקרי תענוג כלל אבל להעביר את הזוהמא אף דאינה תענוג משום דתכלית מגמתו לא הויא אלא להעביר הזוהמא סיכה של תענוג מקריא לענין האיסור ומסתברא טפי דאל"כ אמאי אסורה כיון דלית בה תענוג כלל ולהכי כתב רבינו כיום הכפורים להורות שלא נטעה בזה וכן נמי שאר דיני ט' באב לא הזכירם רבינו משום דסמך אמ"ש שם וכמ"ש הרב לח"מ ז"ל לקמן והברייתא תוכיח דקאמר הא לכל מילי זה וזה שוים ומאי דנקט רבינו הכא סיכה של תענוג היינו לאשמועינן דמ"ש בשביתת עשור דסיכה בין של תענוג בין שאינה של תענוג אסור לאו למימרא דאינה של תענוג כלל דא"כ אמאי אסורה וזו נראית כוונת הרב המגיד במ"ש דלא עדיף וכתב דהיינו לענין חטטין וכיוצא דאין בה תענוג כלל ומאי דהוצרך לומר כן היינו משום דרבינו השמיט כאן היתר זה של חטטין ומשום דברור הוא דלא עדיף וכו' לא הזכירו להדיא זה נראה לענ"ד בעד הרה"מ ז"ל. ואף דבירושלמי שהזכיר הרה"מ ז"ל בשביתת עשור אסר בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג מ"מ היתר מי שיש לו חטטין בראשו הוא מפורש בש"ס דילן ולא פליג אירושלמי דבהא לא איירי.

שוב מצאתי להרב ב"י או"ח ס"ס תרי"ד שכתב בשם הגהות מיימוני על דברי רבינו בשביתת עשור וז"ל והא דאמרינן בירושלמי בסיכה שאינה של תענוג מותר פירוש בחולה והוא מדברי סמ"ג ע"כ. ודבריו צל"ע דבירושלמי פ' יוה"כ אמרו להדיא דביוה"כ בין סיכה של תענוג בין שאינה של תענוג אסור בט"ב ובתענית צבור סיכה שהיא של תענוג אסור שאינה של תענוג מותר ע"כ. והיכי כתב דבירושלמי אמרינן דסיכה שאינה של תענוג מותר והתם לא הוזכר היתר זה אלא לענין תענית צבור וט"ב ותו דהוא ז"ל

הביא לשון הירושלמי הדא דתימא וכו' ושם לא הוזכר לשון זה כלל וגם בפ"ק דתענית שם הובא לשון זה עצמו וצ"ע.

אלא דאכתי פש גבן לדעת הרב המגיד דס"ל כהך ירושלמי א"כ בט"ב לישתרי סיכה שאינה של תענוג כמ"ש שם להדיא ונמצא דלדעת הירושלמי ט"ב חלוק מיוה"כ לענין זה והדרא קושיא לדוכתא. ומוכרחים אנו לומר דלא קי"ל כהך ירושלמי בהך כיון דהש"ס דילן פליגא וס"ל דלכל מילי הם שוים כאמור ותדע דבפ"ג דהל' תעניות כתב רבינו וז"ל בג' תעניות אלו וכו' ואסורים בסיכה ואם להעביר את הזוהמא מותר וכתב שם הרה"מ דלמד זה רבינו מק"ו מאבל הנזכר היתר זה [בתענית י"ג ע"ב] ואי פסק כהך ירושלמי למה לי להוציאו מק"ו כיון שהוא מפורש בירושלמי וכן העתיק דברי מרן ב"י סימן תקע"ה משמע להדיא דלא קי"ל כהך ירושלמי משום דפליג הש"ס דילן כאמור ולפ"ז מ"ש בברייתא דכל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב לאו דוקא אלא לענין הד' עינוים וכיוצא וכן מתבאר להדיא מדברי הטור שבתחילת הסימן כתב לשון זאת הברייתא ואח"ז כתב דלענין רחיצה וסיכה הם שוים לגמרי ליוה"כ עיי"ש. ומה שהקשה הרב לח"מ על דברי הטור שהביא ראיה ממי שיש לו חטטין בראשו לדין מי שהיו ידיו מלוכלכות בטיט וכו' דלמה לא הביא מהברייתא מפורשת פ' יוה"כ וכו' והניחו בצ"ע ואפשר דהטור רצה להשמיענו אגב ארחיה טעם היתר זה למה ונתן טעם דהוי דומיא דחטטין דכל הקפידה אינה אלא בשביל תענוג והכי דייקי דבריו שכתב וז"ל ואינו מכוין לתענוג מותר שלא אסרו אלא רחיצה וסיכה של תענוג כדאיתא בגמ' מי שיש לו חטטין וכו'.

הלכה יא

ותינוקות של בית רבן וכו'. הטעם נראה משום שהרב שמח בדברי תורה שלמד עמהם ולפי זה בדברים הרעים שרי וכ"כ הרב מג"א סי' תקנ"ד ויותר נראה לומר משום דכשהתינוק אינו מבין מה שאומר וכשלומד ויודע ללמוד הוא שמח ולפ"ז אף בדברים הרעים אסור אבל אם הוא מבין הרי הוא כגדול ושרי וכ"כ הרב מגן דוד [ט"ז] שם וסתמיות הדברים מוכיחין כן דאם כפי' הראשון לא הוה ליה להחליט הענין בסתם.

הלכה יב

משחרב בית המקדש וכו'. ב"ב שם ומ"ש בדברי מרן כשחרב ביהמ"ק בראשונה. צ"ל בשניה. בא"ד ובין דברייתא וכו'. צ"ל וכיון דברייתא. בא"ד ואפשר ואין. צ"ל ואפשר דאין. ועיין בזה להרב ב"ח והרב מג"א סי' תקנ"ה ובס' ידי אליהו ז"ל. ולמ"ש הרב ב"ח בשם הר"ן בההיא דעירב חול או תבן דצריך לשייר מקום אמה על אמה עיין בס' תמים

דעים שהגיה א"צ לשייר ונראה דהכי מסתברא וסתמיות דבריו נמי מוכיחי הכי דאילו לגירסתינו וכפי מה שהבין הרב ב"ח הו"ל לפרש עיי"ש.

והלוקח חצר. ב"ב דף ס' אמתניתין דלקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות הרי היא בחזקתה אמר רב הונא נפלה חוזר ובונה אותה ופריך מיתיבי אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה לקח חצר מסוידת מכויירת מפויחת הרי זו בחזקתה נפלה אינו חוזר ובונה אותה ומתרץ איסורא שאני ע"כ. ואם כן קשה דאמאי השמיט רבינו חלוקא דנפלה אינו חוזר ובונה אותה ומרן כתב דמשום דמילתא דפשיטא היא לא ביארו עיי"ש ויש להבין זה דחזינן בברייתא דהוצרכו לבארו להדיא דהרי פריך מינה לרב הונא ואם מלתא דפשיטא היא תקשה לברייתא גופה ואין לומר ולדקדק בדברי רבינו יותר מהברייתא ומה גם דשפיר הוה קס"ד כיון שנבנית מתחילה בהיתר. ועיין להרב מגן דוד [ט"ז] ובס' ידי אליהו שנדחקו בזה אחר המחילה. ומאי דנראה לענ"ד עמ"ש התוס' שם וז"ל נפלה אינו חוזר ובונה אותה השתא ס"ד דבית שנבנה בזמן שביהמ"ק קיים ונפלה חוזר ובונה (ובספק) וכו' כשנפלה תלינן שבאיסור נעשית לאחר חורבן ומשו"ה פריך ארב הונא וכו' ומשני איסורא שאני דאפי' ודאי נבנה בהיתר כי נפלה אסור לבנותה ולסיידה ע"כ. וכוונתם מבוארת דהרגישו לדברי המקשן ודקארי לה מאי קארי לה וכי לא ידע דאיסורא שאני וחורבן בית המקדש חמיר ואין להקשות מזה לענין נזק דממונא הוא ותירצו דהמקשן משום שראה הברייתא דאיירי בספק הוליד מזה דאם הוא ודאי דבהיתר נעשית אם נפלה חוזר ובונה אותה א"כ משמע דתכלית זאת הברייתא אינו בשביל החורבן לגמרי ממש אלא מאיזה טעם אחר תדע דכשהוא בודאי חוזר ובונה אותה וצ"ל דהיה טועה המקשן ממאי דסתמה הברייתא ולא פירשה אלא אין מסיידין וכו' בזמן הזה וכשתירץ לו איסורא שאני הודיעו דאפילו בודאי נבנה בהיתר כי נפלה אסור לבנותה כבתחילה. הנה כי כן יש לדקדק בלשון רבינו שכתב משחרב בית המקדש וכו' ולא נקט כלשון הברייתא דקתני אין מסיידין וכו' בזמן הזה אלא ודאי דנקט הכי לאשמועינן חידוש דאיסורא שאני כלומר שאין להקל כלל כי אם מה שמפורש להדיא וכי היכי דבתירוץ איסורא שאני שמעינן בכח דאפי' בהיתר ודאי אם נפלה אינו חוזר לבנותה וכ"ש בספק והברייתא דנקטא מילתא בספק לאו היינו [טעמא] אלא לאשמועינן חידושא דהרי זו בחזקתה כן נמי יש לנו לפרש בלשון הזהב של רבינו זלה"ה דזאת היתה כוונתו האמיתית דמכיון שהקדים בדבריו הקדושים משחרב בית המקדש וכו' הורה לנו דאין להקל כלל אלא במה שהתירו חז"ל להדיא וכו' וגם תיבת לעולם שכתב רבינו אתיא בדיוק לפי זה [גם בפי"ג דנזקי ממון ביאר להדיא לענין נזקי רה"ר דאם נפלה חוזר

ובונה אותה ע"כ. ומכלל זה אתה למד דהכא שלא פירש ההיתר הרי נשאר באיסורו כמ"ש בגמרא] ואפשר להעמיס דכוונת מרן הקדוש זאת היתה לו כמ"ש דמשום דמלתא דפשיטא היא וכו' כלומר מאחר שפירש משחרב הבית וכו' וסמך על המעיין ודו"ק כי נראה לע"ד נכון.

הלכה יג

וכן התקינו וכו'. רבינו נקט סעודה לאורחים אף דבגמ' אמרו סעודה סתם משום דמסתמא כשאדם עושה סעודה גדולה קורא לרעים ואהובים ואז היא עיקר השמחה וכדאמרינן גבי ברכת חתנים אי איכא פנים חדשות וכו' ולפ"ז אפילו בסעודת מצוה איירי רבינו שיש לעשות היכר. אלא דאיכא למידק במ"ש **מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי**. דנראה דר"ל שמחסר תבשיל אחד וגם מניח מקום פנוי וכו' ובגמ' לא משמע הכי דקתני ומשייר דבר מועט מאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא משמע דלא קפדינן אלא בשיור התבשיל. וצ"ל דרבינו מפרש דכיון דבעינן היכרא בעינן תרתי דלפעמים אין אדם משים על לבו חסרון התבשיל ואף אם ישים אליו לבו מימר אמר משום שלא היה מקום פנוי בשלחן לא הניחו מה שאין כן השתא דגם איכא מקום פנוי על כרחך ישים לב.

וכשהאשה עושה וכו'. שם ואמרו מאי היא בת צדעא ופי' רש"י טנפ"ל שרגילות לסוד שם ולהשיר שערה ורבינו שהעתיק משיירת מין ממיני התכשיט נראה דאינו מפרש כפי' רש"י אלא מין תכשיט גמור קאמר איזה שיהיה.

וכשהחתן נושא אשה. ועכשיו נוהגים לשבר הכוס וכ"כ הרב ב"י באו"ח ואה"ע עיי"ש והעולם נוהגים לומר בסימן טוב בשעה ששוברין הכוס כמדומה להם שהוא לשם שמחה ואינו אלא לשם עצבון כדי שלא ירבו בשמחה זכר לחרבן בית מאויינו.

הלכה יד

וכן גזרו וכו'. [גיטין] דף ז'. שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין יימר שכר לשותיו אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל ע"כ. ונראה דכוונת רבינו לאסור כל מיני זמר בין בכלי בין בפה ואפילו על היין וזה מדקדוק דבריו שכתב שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכו' משמע דכייל כל מין זמר ושיר בין בכלי שביאר תחילה בין בפה שכלל במילת כל וכו' וא"כ ס"ל דההיא דשלחו ליה למר עוקבא היינו לכל מיני זמר בין בכלי בין בפה ואהא שלח להו מאל תשמח ישראל אל גיל וכו' שכולל כל מיני שמחות ושירים וכדפריך ולישלח להו מבשיר לא ישתו יין מפרש ז"ל

דה"ק ומכ"ש שאר שירות דעל היין דרך הוא לשורר ולברך לחברים וע"פ מ"ש רבינו האי ז"ל ואפילו הכי אסר קרא א"כ כ"ש שאר שירות אפילו בפה ומתרץ דאי מהא לא איריא דכח הדוחה יכול לדחות דבמנא קאמר וזה מדכתיב לעיל שבת משוש תופים חדל שאון עליזים שבת משוש כנור בשיר לא ישתו יין וכו' אמנם לפי האמת הך קרא אפילו בפה קאסר מכח קרא דאל תשמח ישראל וכו' ותדע מדתנן פרקא בתרא דסוטה משבטלה סנהדרין בוטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין ומהגמ' דהתם מוכח דאפילו בפה קאמר תדע דקאמר התם אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרו דגרדאי אסור ופי' רש"י זמרא דנגדי מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתם ודבקרי שמזמרים בשעה שחורשים ואינו אלא לכוין את השורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר שערב עליהם דגרדאי אינו אלא לשחוק ע"כ. ואי קרא במנא דוקא איירי אבל בפה שרי מאי קמ"ל דזמרא דהני שרו אפילו כולהו נמי כיון שהוא בפה ותו דהיכי קאסר דגרדאי הרי אינו אלא בפה אלא ודאי דס"ל לסתם תלמודא דקרא אפילו שירה בפה קאסר ונקט קרא יין לרבותא דאפי' על היין שדרך לברך לחברים ולשורר וכיון שדרכו בכך הוה אמינא דאין זו שמחה גמורה ושרי אפילו הכי קאסר ומכ"ש שאר שירות אפילו בפה ואמטו להכי איצטריך למשרי הנך וכו' ובזה עלו דברי רבינו כתיקונם דהעתיק קרא דבשיר לא ישתו יין שהובא בהך מתניתין דלפי האמת אפי' שירה בפה על היין אסור כאמור כן נראה לענ"ד לפרש דברי רבינו מוסכמים עם הש"ס.

אמנם ראיתי לרבינו בעל הטורים ז"ל סי' תק"ס וז"ל ומלשון הרמב"ם ז"ל משמע דבכלי אסור בכל ענין ובפה דוקא על היין אבל הוא ביאר בתשובת שאלה דאפילו בפה אסור אף בלא משתה וכו' ע"כ. ולכאורה משמע דס"ל לרבינו בעל הטורים דהרמב"ם פליג ממ"ש ביד למ"ש בתשובה. אמנם מדיוק דבריו הא ליתא שהרי כתב תחלה ומשמע וכו' אבל הוא ביאר וכו' ור"ל מכיון שביאר בתשובה משמע שכן היא כוונתו האמיתית והרב בעל כנסת הגדולה לא הבין כן עיין עליו דלפי דבריו קשה על רבינו הך סוגיא דסוטה כדאמרן ותמיהא לי מלתא טובא איך לא נרגש מזה בכוונתו לדעת רבינו וגם לפי דבריו פליג רבינו מדידיה אדידיה עיי"ש. ושוב ראיתי להרב ידי אליהו שהבין מעין מ"ש עיין עליו.

הלכה טו

ואח"כ גזרו וכו'. סוטה דף מ"ט ובשתי נוסחאות אחרות כת"י כתוב ואח"כ גזרו על עטרות חתנים כלל ושלא יניח וכו' והשאר נמחק שם.

הלכה טז

מי שראה וכו'. מו"ק דף כ"ו ובהגהות מהרמ"ע כת"י הגיה בדברי רבינו ירושלים מדבר וגומר וקורע ובדפוס סביוניטה יש נוסחא אחרת ע"כ. ולפי שראיתי אני הצעיר חילופי נוסחאות בפסקא זו ראיתי להזכירם כולן בנוסח אחד כתוב ירושלים בחרבנה אומר ציון מדבר היתה וגו' וקורע ומהיכן חייב לקרוע מן הצופים וכשיגיע למקדש אומר בית קדשינו ותפארתנו וגו' וקורע קרע אחר ואם פגע במקדש תחלה וכו'. ובנוסח אחר כתוב ירושלים בחרבנה אומר בית קדשינו ותפארתנו וכו' וקורע ומהיכן חייב לקרוע מן הצופים וכשיגיע למקדש קורע קרע אחר ואם פגע במקדש תחלה וכו' וכן הוא בשתי נוסחאות אחרות כתיבת יד ואין שם בית המקדש וכו' ועיין בגמרא שם.

מן הצופין. פי' רש"י שם כפר שיכול לראות הר הבית משם אבל ר"י פירש כל מקום סביב לירושלים שיכול לראותה, שיירי כנסת הגדולה.

הלכה יז

כל הקרעים וכו'. נתבאר שם ומה שיש לעמוד בדברי רבינו עיין פ"ט מהלכות אבל והמפרשים ז"ל.

הלכה יח

היה הולך ובא וכו'. מסתברא דמי שנולד בירושלים אפילו הגדיל שם א"צ לברך דבקטנותו הוא פטור וכשהגדיל א"צ לברך דהא ראה אותן תוך ל' יום כ"כ הרב מג"א סימן תקס"א. השי"ת ינחם עמו ישראל בביאת הגואל במהרה בימינו אכי"ר.